

СЛОВОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АСПЕКТІ ЇЇ СУЧАСНИХ СИСТЕМНО-НОРМОТВОРЧИХ ТЕНДЕНЦІЙ (КІНЕЦЬ ХХ — ПОЧАТОК ХХІ СТ.). І _____

У статті розглядаються структурно-семантичні моделі словотворення сучасної української літературної мови (друга половина 80-х років ХХ — початок ХХІ ст.), актуалізовані внаслідок значної активізації в цей період потреб широких кіл суспільства в дальшому коригуванні (нормуванні та систематизації) різних сегментів літературної мови і, зокрема, системи словотворення.

Ключові слова: словотворення сучасної української мови, норми української літературної мови, кодифікація української літературної мови, культура української мови.

1. Вступні зауваження. Інтенсивна динамізація українського словотворення кінця ХХ — початку ХХІ ст., що виявляється як у творенні нових, так і в поширенні у масовому вжитку певних уже наявних окремих найменувань відповідних словотвірних типів і словотвірних типів у цілому, зумовлена активізацією трьох основних чинників, рушійних сил номінативно-словотворчих процесів, в основі кожного з яких лежить демократизація суспільного життя і в тому числі мовної діяльності суспільства відзначеного періоду, що розширює межі для реалізації цих мовних потреб, — 1) це потреба в значному оновленні номінативних засобів мови як наслідок появи / актуалізації значно більшого й, головне, іншого, ніж досі, кола понять, що потребують мовного вираження, фокусування пріоритетної уваги суспільства на інших, ніж дотепер, сферах його життя і соціальних цінностях (у зв'язку з переходом країни до іншого типу соціально-економічних та політичних відносин і формуванням власної державності)¹; 2) це потреба в дальшому коригуванні — нормуванні та систематизації різних сегментів словотвірної структури української літературної мови внаслідок підвищеної уваги суспільства як до встановлення її якомога питоміших, органічніших основ — пошуків її ідентичності (часто це розуміють як «відновлення» її чистоти), так і до її структурного розвитку — у зв'язку з проголошенням її державною мовою країни та розширенням її функціонування в різних сферах суспільного життя; 3) це потреба в розширенні загальностилістичних (номінативно-експресивних) і власне стильових можливостей мовного самови-

¹ Див. докладніше про дію цього чинника як основи різноманітних номінативно-словотворчих процесів в українській мові зазначеного періоду: *Тараненко О. О.* Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця ХХ — початку ХХІ ст.). VI: Словотворення // *Мовознавство*.— 2014.— № 3.— С. 3–33; *Тараненко О. О.* Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця ХХ — початку ХХІ ст.). VII // Там же.— № 5.— С. 14–34.

раження суспільства, що інтенсивно реалізується тепер у мові масового вжитку в процесах інтенсифікації оказіонального словотворення, у явищах мовної гри (це фактор, що діє звичайно одночасно з реалізацією потреб у номінації тих чи інших понять, які ще не мають загальноприйнятої назви, але реалізується у творенні одиниць явно «неофіційного» й навіть «несерйозного» характеру), у посиленні елементів колоквіалізації й навіть жаргонізації словотворення, у поширенні словотвірних моделей професійних сфер слововжитку (див., наприклад, у п. 6.1.1 серед прикладів перфективізації дієслів одиниці на зразок *зісканувати, заінвентаризувати, відрекламувати, прокредитувати, проплатити* і под.)².

Якщо перший і третій з названих чинників словотворення характерні приблизно однаковою мірою для мов народів різних слов'янських і ширше — пост-соціалістичних країн цього періоду, то другий — насамперед для тих мов, які в умовах бездержавності народів — їх носіїв мали до цього або й продовжують мати явно недостатньо умов для повнокровного соціального функціонування і зазнавали (зазнають) потужного впливу інших, сусідніх, слов'янських мов. Найповніші паралелі історико-, соціально- та власне структурно-мовного плану тут можна простежити між українською і білоруською мовами³.

Реалізація системно-нормотворчого чинника у функціонуванні українського словотворення на сучасному етапі його розвитку полягає в тенденціях, з одного боку, до максимально можливого обмеження (аж до повного усунення) реалізації тих словотвірних формантів, словотвірних типів, що їх розцінюють у певних (ширших чи вужчих) колах суспільства як більшою чи меншою мірою не властиві структурі української мови, а з другого, — а) до культивування тих її структурних особливостей, що сприймаються як характерні саме для неї, вирізняючи її на тлі інших слов'янських і насамперед, зрозуміло, російської мови (з неминучим при цьому, звичайно, суб'єктивізмом в оцінюванні мовних фактів з боку членів мовного колективу — в їх сприйманні цих фактів як справді українських чи ні); б) до побудови «правильної», регулярної в структурно-словотвірному плані української мови. Загальними відмітними особливостями комплексу сучасних системно-кодифікаційних тенденцій в українському словотворенні є:

а) у плані стратегії нормативного орієнтування — посилення пріоритетності власних словотвірних ресурсів і словотворчого потенціалу української мови з прагненням до обмеження впливів російської мови, в руслі чого активізувалася, зокрема, й увага до залучення мовних елементів і явищ, станом на кінець 80-х —

² Пропонована тут класифікація загальних факторів словотворення, які знаходять свою реалізацію в інтенсифікації відповідного комплексу конкретніших мовних тенденцій і словотвірних типів, певною мірою співвідносяться з класифікацією тенденцій словотворення у слов'янських мовах новітнього періоду, якою керувалися автори відомої колективної праці: *Słowotwórstwo / Nominacja / Red. nauk. I. Ohnheiser.* — Opole, 2003. — 541 s.; див. також: *Онхайзер И.* Тенденции развития славянских языков: номинация / словообразование. Опыт международного сотрудничества // Вестн. Моск. ун-та : Сер. 9. Филология. — 2009. — № 5. — С. 46–64. Так, перший і другий із зазначених вище чинників якоюсь, але далеко не повною мірою співвідносяться з дією тенденцій відповідно до інтернаціоналізації і до націоналізації (автохтонізації) систем словотворення національних мов (перший також з тенденціями до інтелектуалізації, а другий — з тенденціями розвитку в дзеркалі культури мови), третій чинник — з дією тенденцій до їх демократизації, зокрема колоквіалізації, жаргонізації, і т. д.

³ Див. про такого роду тенденції в словотворенні сучасної білоруської мови: *Садоўскі П.* Інавацыі 90-х гадоў у мове беларускіх недзяржаўных выданняў // *Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы.* — Мінск, 2001. — С. 222–234; *Лукашанец А.* Тэндэнцыя да нацыяналізацыі ў рускай, беларускай і ўкраінскай мовах // *Słowotwórstwo / Nominacja.* — С. 140–151; див. також: *Тараненко О. О.* Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (на загальнослов'янському тлі) // *Мовознавство.* — 2008. — № 2–3. — С. 184–188.

початок 90-х років відсутніх або менше представлених у структурі «офіційної» літературної мови (насамперед до мовної практики періоду українізації 20-х — початку 30-х рр. ХХ ст., до західноукраїнського варіанта літературної мови та мови західної діаспори);

б) у плані тактики реалізації цієї стратегії — досить помітна радикалізація підходів до оновлення словотворчих ресурсів української мови, посилення ролі особистісного начала (зокрема, літературних редакторів ЗМІ, перекладачів, лексикографів, особливо укладачів термінологічних словників — немовознавців) у розбудові її структури одночасно з ослабленням авторитетності «офіційної» мови, наслідком чого є посилення динамічності такого оновлення, зростання варіантності мовних одиниць і явищ та співіснування цих варіантів у мовній практиці (нерідко без належного семантичного або стилістичного їх розмежування: так, у різних нормативних джерелах та рекомендаціях і навіть у різних виданнях тих самих словників можуть подаватися різні норми);

в) у плані більшої сприятливості різних сфер функціонування літературної мови та мовної діяльності різних кіл її користувачів для реалізації таких тенденцій — це насамперед, з одного боку, мовна практика різних суб'єктів недержавної форми власності (приватних друкованих та електронних ЗМІ, книговидавництва: так, досить значного суспільного резонансу набула в цьому плані мовна практика інформаційної програми т/к СТБ «Вікна»), а з другого, — мовні проекти як окремих ентузіастів, так і різних груп, центрів, що об'єднуються навколо проблем удосконалення й розвитку української наукової термінології та номенклатури різних сфер виробничої і т. ін. діяльності, оскільки саме в межах цих підсистем літературної мови не тільки особливо відчувається недостатня розробленість (точніше, недостатня однозначна усталеність і «припасованість» до реальних потреб практики) певних сегментів системи словотворення, а й найбільшою мірою може здійснюватися активний і не просто свідомий, а цілеспрямований та планомірний вплив мовців на мовні процеси, і в функціонуванні саме їх наявний значний елемент експериментування (у галузевих словниках, особливо перекладних — з українською як мовою, на яку здійснюється переклад, у нових українськомовних державних стандартах на терміни і визначення понять тощо)⁴. Відносно ширші можливості для реалізації на практиці ці тенденції дістають у мовній діяльності тих верств мовного соціуму, мовні смаки яких не сформувалися ще протягом попереднього періоду, а формуються тепер, — це передусім представники молодших поколінь, а також особи з базовою російською мовою, які внаслідок різних причин частково або повністю стали переходити на користування українською літературною мовою (це тепер досить масове явище).

Наслідком дії відзначених процесів протягом описуваного періоду є безперечний факт дальшого унормування та урізноманітнення різних сегментів українського словотворення, помітного очищення їх від неорганічних для української мови рис (це неважко помітити, зокрема, порівнюючи слова української частини в перекладних словниках, особливо російсько-українських, причому не тільки в тих із них, що будуються на «радикальних» платформах, а й у достатньо

⁴ Див., зокрема, такі проекти перебудови української «наукової і технічної мови», як: *Войналович О., Моргунок В.* Російсько-український словник наукової і технічної мови (термінологія процесових понять).— К., 1997.— 256 с. (це досить радикальний проект); *Українська ділова мова: практичний посібник на щодень / За ред. М. Д. Гінзбурга.*— Х., 2003.— 592 с.

«поміркованих»), але водночас і збільшення номінативно й комунікативно недоцільної варіантності мовних одиниць, а в певних випадках — і породження мовних недоречностей.

Інтенсивність перебігу дериваційних процесів зі швидким множенням варіантності назв можна продемонструвати на прикладах як цілком умотивованого підшукування кращої назви замість тієї, що, на думку відповідних кіл мовців, не відповідає критеріям нормативності (наприклад, поряд з донедавна єдиним *соковижималка*, пор. рос. *соковыжималка*, уживаються *сокодавка*, *сокодавилька*, *сокодавильниця*, *соковитискач*, *сокоробка*), так і менш зрозумілих із суто практичного погляду словотворчих пошуків (зрозуміло лише, що, очевидно, саме так, на переконання ініціаторів відповідних актів словотворення, має бути справді «по-українському»). Так, після різкої активізації у вжитку в мовній практиці ЗМІ іменника *шпиталь* (у конкуренції з *госпіталь*) відразу стали виникати й дієслова на заміну *госпіталізувати*: найчастіше (навіть у державних ЗМІ) це *шпиталізувати* (з іменником *шпиталізація*), але також (особливо на т/к СТБ) *шпиталювати* (недок. і док.; з іменником *шпиталювання*) і *ушпиталити* (док.; з іменником *ушпиталення*) / *ушпиталювати* (недок.): «Петра Симоненка *шпиталізовано*... Лідера КПУ *ушпиталювали*...» (СТБ, «Вікна», 8.05.2003). Істотного оновлення зазнало кілька синонімічних рядів із загальним значенням «керівник, лідер»:

а) «керівник, начальник»: наприкінці 90-х років у ЗМІ в конкуренції з *керівник* стало вживатися *чільник* (пор. *чільний*), яке невдовзі саме почало тіснитися наступним варіантом *очільник* (пор. *чільник* і *очолювати*; з іменником *очільництво* «керівництво»: «під *очільництвом* М. П-ка»): *чільник* / *очільник міста, області, міліції, МВС, СБУ, уряду, держави* (жін. *чільниця, очільниця*); «Шкода, що провідні *чільники* нашої держави й словом не обмовилися про цькування патріота України» (ЛУ, 24.06.1999, с. 7); «*Очільника* ОДА звинувачують у проведенні непрозорої політики» (УМ, 7.06.2012, с. 3);

б) «службова особа; чиновник»: *посадовець* — від *посада* (жін. *посадовиця*), *високопосадовець*, а також повернені до вжитку вже застарілі *урядовець* і рідше вживане *урядник* (жін. *урядовиця, урядниця*), які функціонують тепер як у відновленому значенні «чиновник; службовець органів державної влади та управління» (від старого *уряд*), так і в новому значенні «член уряду» — від *уряд*: *місцеві урядовці*; «Нині *урядовці* й фінансисти шукають додаткових шляхів поповнення бюджетів різних рівнів» (УК, 23.01.2001); «*Урядовці* про себе подбали. Керівництво уряду знову піднесло приємний подарунок собі і своїм підлеглим...» (У. Сурмай. — Е, 10.06.2003); *столичні урядники, українські урядники*;

в) «сильні світу цього» — як найвищі посадові особи (держави, регіону, міста), так і ширше — багаті і впливові люди. Так, після актуалізації в мові ЗМІ (переважно у мн., причому вже практично без стилістичних конотацій, цілком «буденно») і з широкою можливістю застосування щодо цілком конкретних окремих осіб іменника *можновладець* (рідко жін. *можновладниця*) відразу ж на його основі виникли нерегулярні зі словотвірного погляду *владоможець* і навіть *зможновладець*: «...всяка спілка з компартійними *владоможцями* тільки скомпрометує національно орієнтовані сили» (ВК, 14.09.1994), «Коли до кабінету чиновника прийшов посильний від підприємця з двома сотнями доларів (за таку суму *владоможець* погодився допомогти бізнесменові), у працівника мерії раптом прокинулися рештки сумління» (Б. Скаврон. — Е, 17.06.2003, с. 6), «Мода на “Бентлі”, або Хто з українських “*зможновладців*” “осідлав” 15 скандинавських корів?» (І. Пуків-Юнко. — ВЗ, 30.07.2009). Так само ніби нейтрально й

цілком «побутово-приземлено» у ЗМІ (а з орієнтуванням на них — і в мові осіб, які прагнуть спілкуватися «правильною» або навіть «вишуканою» українською мовою) стали вживатися *владаць: українські владці* (Жр., 2001, ч. 5, с. 6), «А якщо нові *владці* не почують вимог, їм обіцяють наступний “Майдан”» (В. Дудар — Е, 5.06.2014, с. 10), пор. п. *władca* «владар, володар» (стилістично піднесено), новоактуалізоване *державець* «представник найвищої державної влади»: «...ніхто з боку *державців* особливо й не змушує до неї (державної мови. — О. Т.) звертатися» (Юрій Андрухович. — Урок української, 2001, № 7, с. 2), *сучасні державці* (Василь Захарченко. — Урок української, 2003, № 1) (у плані своєї мотивації останнє може бути продовженням семантичного розвитку застарілого *державець*, а може — й новим словом від *держави*).

Демократизація мовної практики з ослабленням її донедавна тісної залежності від наявного стану й рекомендацій «офіційної» літературної мови полегшує не тільки виникнення все нових і нових фактів конкуренції дублетних найменувань, а й пошуки для заповнення номінативних лакун (у межах книжних стилів літературної мови відсутність однослівної назви для того чи того поняття могла бути зумовлена й відсутністю такого найменування в арсеналі російської мови), наприклад: *буруля* «велика бурулька» (акт зворотної деривації; слово вживається в лексиконі працівників комунального господарства та у ЗМІ протягом кількох останніх років у грудні — березні, коли є небезпека падіння бурульок з дахів); *дошкілля* замість «дошкільне виховання» (наприклад, у назві книжки: Українське *дошкілля* : Пісні, ігри, вірші й загадки. К., 1992); поповнення словотвірного типу іменників — назв особи на *-ач*: *надавач* (*послуг, інформації*), *сприймач* (*інформації, мова-сприймач*), *сприяч* «той, хто сприяє чому-небудь» («Дякую особам та організаціям — *сприячам* видання цього словника!»).

Діапазон охоплення мовного матеріалу новими / відновленими нормотворчими пропозиціями й самими тенденціями — з прагненням як до обмеження, так і, навпаки, до розширення дії тих чи інших словотвірних типів — достатньо різноманітний⁵. Ось, з одного боку, випадки досить непослідовно представлені в сучасній мовній практиці тенденції до усунення деяких зразків непродуктивного типу іменників на *-иш* (як очевидних росіянізмів): замість *вкладиш* — 1) (те, що вкладається в що-небудь) *вкладка* (*вушині вкладки*), 2) (вкладна деталь) *вкладень* (УРРУС; УРСНТ); рос. *ввёртыш* — укр. *вкрутень* (РУСНТ-98; УРСНТ); замість *окатиш* (див., наприклад: УРЕ; УОС-09) — *котун* (РУСНТ-98), хоча і у виробничій, і в офіційній мові ще лишаються і *вкладиш*, і *окатиш*; поява варіантів із суфіксами *-ин(к)-а* в конкуренції з уже наявними формами на *-к-а*: *закладинка* (у книжці), пор. *закладка, клітина* (*грудна, сходова*, наприклад: «Згори, зі сходової клітини, ... струмувало химерне світло скляного ліхтаря над дахом». — Дмитро Малаков. Оті два роки... У Києві при німцях. К., 2002, с. 24), пор. *клітка*; серед прикметників — конкуренція між давнішими *мислительний, понятійний* і новішими *мисленнєвий, поняттєвий*, яка відбувається явно на користь останніх (пор., наприклад, *буття* — *буттєвий, життя* — *життєвий*). З іншого боку, ось, наприклад, пропозиція повністю усунути із системи словотворчого арсеналу української мови один з поки що дуже продуктивних різновидів такого

⁵ Див. також, зокрема: Клименко Н. Ф., Карпіловська С. А., Даниленко Л. І. Динаміка словникового складу сучасної української мови на тлі міжслов'янських паралелей // Мовознавство. — 2003. — № 2–3. — С. 110–111.

способу словотворення, як аббревіація: *абонплата, педколектив, «Київ-міськбуд», «Укртелеком»* і под. — як «радянський» у своїй основі⁶.

Неважко простежити досить виразні паралелі — і в стратегії, і в тактиці, і в самому комплексі актуалізованих мовних явищ (сукупності як тих словотвірних типів, що повинні бути замінені, так і тих, за допомогою яких це має бути зроблено) — між сучасним етапом розвитку української літературної мови й, зокрема, системи її словотворення і періодом українізації 20-х — початку 30-х рр. ХХ ст.⁷ Але тепер, по-перше, значно менш помітно виявляється вплив відповідних державних інституцій на процеси кодифікації української літературної мови, який існував у загальних умовах тодішньої тоталітарної держави, тепер спостерігається більша розпорошеність діяльності теоретиків і практиків мовної кодифікації, недостатня узгодженість їхніх зусиль та пропозицій і, як наслідок, більша невпорядкованість мовної практики. По-друге, тепер відбувається в основному заміна тих чи тих ланок системи українського словотворення, а не їх первинна кодифікація в лоні літературної мови, що, звичайно, потребує не просто перегляду, а навіть ламання вже достатньо усталених для переважної частини мовного колективу стереотипів. По-третє, у мовних настановах тепер загалом спостерігається більша категоричність порівняно з рекомендаціями мовознавців, лексикографів, термінологів 20-х років, оскільки покоління того періоду ще, очевидно, не мало достатньої впевненості в своїх позиціях як єдино правильних, тоді як нормалізатори нової доби вже відчувають за собою авторитет своїх попередників, тим більше авторитет, освячений їхньою страдницькою долею (під час сталінських репресій).

2. Іменники.

А. Сфера позначення осіб.

2.1. Суфіксальна фемінізація (моція) — явище, активізація якого, безперечно, найперше привертає до себе увагу серед словотворчих процесів української мови на сучасному етапі її розвитку⁸ — в іменниках жін. р., похідних від іменників чол. р., на позначення осіб жіночої статі переважно за родом занять (професійною й суспільною діяльністю) та соціальним становищем (посадою, званням тощо), рідше — за місцем проживання, етнічною належністю та деякими іншими ознаками. Оскільки ця тематична сфера словотворення є однією з найактуальніших у мовному житті сучасного суспільства, до теперішньої активізації її розвитку безпосередньо причетні всі три визначальні фактори словотворення, відзначені вище (див. п. 1), на загальному фоні демократизації всієї мовної діяльності в описуваний період, — загальносоціальний, системно-нормотворчий і номінативно-експресивний (щодо дії останнього пор., наприклад, відомі ще з радянського часу *адвокатеса, гідеса, деканеса, доктореса, редактриса, шефиня, філологиня* і под.). Соціальний чинник для аналізованої сфе-

⁶ Балабан Т. (США). Тези до підготовки бази для остаточного опрацювання стандартів української технічної термінології // Проблеми української термінології [Вісник держ. ун-ту «Львівська політехніка». — 2000. — № 402]. — Л., 2000. — С. 175.

⁷ Див. про нормотворчі тенденції в українському словотворенні того періоду, зокрема: Жовтобрюх М. А. Нарис історії українського радянського мовознавства (1918–1941). — К., 1991. — 260 с. Характеристику цих тенденцій уже з різко критичною оцінкою їх як «націоналістичних» див. також у матеріалах їх обговорення на початку згорання політики українізації: Хроніка НДІМ [Науково-дослідного інституту мовознавства] : Відділ української літературної мови // Мовознавство. — К., 1934. — № 2. — С. 139–142.

⁸ Див. докладніше, зокрема: Тараненко О. О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух // Мовознавство. — 2005. — № 1. — С. 21–23; Архангельская А. Сексизм в языке: мифы и реальность. — Омск, 2011. — С. 188–234.

ри словотворення — це не тільки поява нових або актуалізація вже наявних понять, що потребують мовного вираження, — як наслідок ширшого залучення жінок до сфери «чоловічих» родів діяльності, а вже й, безперечно, активізація в українському суспільстві ідей фемінізму, спрямованих, зокрема, й на подолання «мовної дискримінації» жінки, наприклад: *банкїрка, барменка, бізнесменка, піарниця, продюсерка, роботодавиця; бойовичка, рекетирка; ваххабітка, ісламістка, шахідка* та багато інших⁹. Об'єктом же пропонованого в цій статті розгляду мають бути, звичайно, ті явища потужного словотворення, які зумовлюються насамперед актуалізацією другого з цих чинників, хоча відокремити його дію від наслідків впливу першого фактора можна далеко не завжди.

У загальних межах активізації цього явища в одних випадках відбувається стилістична нейтралізація (повна або часткова) фемінативів, уже наявних у літературній мові (зокрема, в 20-і — на початку 30-х рр. ХХ ст., у західноукраїнському варіанті літературної мови), але пізніше (до 90-х рр.) фіксованих у словниках з обмежувальними позначками (так, *директорка, мільйонерка, мільярдерка* в СУМ-11 марковані як розмовні, а в СУМ-20, СУМ-12 — уже нейтрально; *викладачка* — як розмовне в СУМ-11 та СУМ-12 і як нейтральне в СУМ-20; *поетка* — як застаріле в СУМ-11 і нейтральне в СУМ-12; *організаторка* — з позначкою «рідко» в СУМ-11, з позначкою «розм.» у СУМ-12 і нейтрально в УРРУС), в інших — творення нових одиниць або засвоєння їх з мовної практики західної української діаспори.

У структурному плані це кілька словотвірних типів:

1) деривати із суфіксом *-к-а*, наприклад: *водійка, прес-секретарка, режисерка* та ін., навіть *пілотка*: «героїчна українська *пілотка*» — про Надію Савченко (Е, 14.08.2014, с. 10); відновлюване, але так загалом і не сприйняте мовною практикою *членка* («Ольга з Левицьких — *членка* УВО»: УС, 4.02.1999); активно поширювані в друкованих та електронних ЗМІ, зокрема в інформаційних програмах теле- і радіоканалів, як нейтральні назви, але для широких верств населення все ще, очевидно, з конотаціями розмовності: *дипломатка* («голова *дипломатка* США»: т/к ІСТV, «Факти», 19.09.2008), *кандидатка* («Китай готуватиме жінок-космонавтів. *Кандидатками* будуть випускниці середніх шкіл»: П, 29.07.2004; «*кандидатка* в президенти»: т/к «Новий», «Репортер», 15.03.2004; т/к К-1, «Один день», 4.05.2007), *керманічка*: (*керманічка автївки; керманічка уряду, Німеччини, Литви*), *міністерка* (*праці, соціальної політики, юстиції*); неофіційні варіанти деяких військових звань (не тільки в розмовній мові, а вже й у деяких ЗМІ): *сержантка* («молодша *сержантка*»: т/к СТБ, «Вікна», 8.03.2005), *лейтенантка; президентка* («*президентка* Латвії»; «NN, *президентка* Інституту освіти»: із сучасних ЗМІ); «NN, *докторка* економічних наук» і под.; щодо реалій зарубіжного життя: «*держсекретарка* США Кондоліза Райз», *канцлерка* (насамперед щодо канцлера Німеччини Ангели Меркель), *сенаторка, спікерка*. Особливо ж активними серед них виявилися на початку ХХІ ст. фемінативи *прем'єрка*, рідше *прем'єр-міністерка*, а також *лідерка* (у застосуванні переважно до Юлії Тимошенко): «*тюрма, де сиділа чинна прем'єрка*» (УМ, 17.07.2008), «*Із осені прем'єрка збирається щоквартально піднімати на 20 відсотків ціну на газ*» (ГПУ, 31.07.2009), «*Прем'єрка йшла поряд з ветеранкою*» (т/к СТБ, «Вікна», 23.02.2005), «*Юлія Тимошенко, прем'єр-міністерка* Украї-

⁹ Докладніше про явище суфіксальної фемінізації в ряді інших актуалізованих під дією соціальних чинників моделей словотворення див.: Тараненко О. О. Формування нової системи... VII.— С. 14–14.

ни» — підпис під зображенням (т/к «Новий», «Репортер», 18.03.2009), «лідерка БЮТ Юлія Тимошенко» (УР-1, Ранкова інформаційна програма, 17.02.2006). Розмовність багатьох подібних фемінативів — цілком очевидна для багатьох одиниць, як відомих ще з радянських часів (таких, наприклад, як *політичка*, *шефка*), так і новозапроваджуваних на зразок *нардепка* — від *нардеп*, тобто народний депутат («*Нардепка бере чай і давить ложкою лимон*»: ГПУ, 31.07.2009), *комісарка* (як назва посади: «*комісарка з питань зовнішньої політики ради Європи*». — СТБ, «Вікна», 3.03.2006), на вживання їх у ЗМІ, очевидно, мало впливає.

Активізується конкуренція між моцїйними дериватами з цим суфіксом і дериватами не тільки з іншомовними суфіксами *-ес-*, *-ис-*: *акторка*, *директорка* (*директорка заводу, архіву, програми*), *поетка* («українська *поетка* Дарія Рихтицька із США»: ВК, 7.03.1997; «...*поеток* Світлани Йовенко і Ганни Чубач»: ЛУ, 26.02.1998), *патронка* («...*святої Марти, патронки* добрих господинь»: П, 29.07.2004), пор. відповідно *актриса*, *директриса* (розм.), *поетеса*, *патронеса*, а й з питомими: *керівничка* (*закладу, партії, групи*) — замість *керівниця*: так (напевне, вже цілком механічно) опрацьовують тексти інформаційних програм на теле- і радіоканалах літредактори (СУМ-11, як видається, цілком адекватно кваліфікував *керівниця* як нейтральне, а *керівничка* — як розмовне слово);

2) деривати із суфіксом *-(н)иц-я*: (*високо*)*посадовець* — (*високо*)*посадовиця*, *урядовець* — *урядовиця*, *комп'ютерниця*, *односелиця*, *державниця*, *достойниця* та ін., у тому числі й такі, що перебувають на межі з окаціоналізмами: «Фотографія для письменниці, художниці, *мистецтвознавиці* та *мовознавиці* Лідії Йолтуховської-Скоропис...» (ВЗ, 29.07.2006); зокрема, в мовній практиці т/к СТБ: *бізнесовиця*, *добровлиця*, *науковиця*, *товарознавиця* і под.;

3) деривати із суфіксом *-(к)ин-я* — тип, що досі функціонував як непродуктивний¹⁰: актуалізовані *мисткиня* — від *мистець* (останнє СУМ-11 подавав з позначкою «заст.»): «українська *мисткиня* із США» (ЛУ, 28.01.1999, с. 1), щорічна художня виставка (у 90-і роки) «Видатні українські *мисткині*», «*мисткиня* веселкових барв» (УС, 15.05.2003), пор. п. *mistrz* — *mistrzyni* «майстриня»; *членкиня* — від *член* (якої-небудь організації): «*членкиня* Всеукраїнського жіночого товариства ім. О. Теліги» (УС, 11.04.2002, с. 14), «*членкиня* Центрального Комітету КПУ» (Час, 1997, № 13), пор. п. *członek* — *członkyni*; нове, але за останні роки вже досить закріплене у вжитку *продавчиня* — від *продавець* (у конкуренції з *продавиця* — словом з «небажаним» суфіксом: див. п. 2.3), пор. п. *sprzedawczyni*; за зразком останнього з'явилося вже й *покупчиня* (хоча, здавалося б, уже наявне в «офіційній» мові *покупниця* нічим не «грішить» проти норми); навіть *бомжкня* — від *бомж* (ВЗ, 15.05.2014, с. 14) у конкуренції з *бомжиха*; активізовані в межах загальноукраїнського мовного простору назви представниць західноукраїнських етнографічних груп *бойкиня*, *лемкиня* (пор. уже закріпленій у літературній мові етнонім *грекиня*); нові назви жінок-спортсменок: *борець* — *борчиня* («найсильніша *борчиня* континенту»: УМ, 23.03.2012, с. 1; також перен.: «*борчиня* з комунізмом» — УМ, 20.11.2013, с. 11, «*борчиня* за справедливість» — т/к «Студія 1+1», ТСН, 25.11.2009), *плавець* — *плавчиня* (у конкуренції з уже наявним *плавчиха*), набуває поширення *стрільчиня* — від *стрілець*; від

¹⁰ Не ототожнювати вияви описуваного тут явища з іншою тенденцією до певного поживалення цього словотвірного типу, яка була наявна і в радянський час — здебільшого в спільних з російською мовою одиницях на зразок *шефиня*, *філологиня* (див. п. 1): це були (і лишаються) приклади напівсерйозного словотворення в розмовній мові, вияви мовної гри, а не утворення з цілком очевидною претензією на стилістично нейтральне вживання (у ЗМІ).

іменників спільного роду: *колега* — *колегиня*, уживається також *старостиня*. Цей словотвірний тип в українській загальнонародній мові повніше зберігся, як відомо, на західноукраїнських теренах (*мовець* — *мовкиня*, *швець* — *шевкиня*: Жел., в етнонімії: *німкиня*, *туркиня*, *чехиня*), маючи безперечне підживлення і з боку західнослов'янських мов (у цій групі слов'янських мов він представлений найповніше), і, відповідно, в мовній практиці західної української діаспори. Пор. також давніші, вже узвичаєні в літературній мові одиниці *господиня*, *кравчиня*, *майстриня* — у конкуренції з *господарка*, *кравчиха*, *майстриха*, уже за новітнього часу поширене в загальноукраїнському масштабі *газдиня* (СУМ-20 подає також *жрекиня* «жриця» — з ілюстраціями із творів західноукраїнських письменників, але без стилістичних ремарок).

Ці три актуалізовані типи словотвірної фемінізації помітно різняться між собою за своїми частотними та стилістично-конотативними характеристиками: найчастотнішим із них виступає, як і до цього, тип із суфіксом *-к-*, але він же, з іншого боку, порівняно більше — у багатьох формах своєї конкретної реалізації — позначений конотаціями розмовності й, отже, тим чи іншим ступенем стилістичної зниженості. Саме це, безперечно, уже протягом тривалого часу стоїть на заваді, наприклад, міжстильовому використанню фемінативів на зразок *діловодка*, *науковка*, *обліковка*, *службовка*, *урядовка*; якщо слово *двірничка* в одних словниках української мови (СУМ-11; СУМ-12) подається як стилістично нейтральне, в інших же — як розмовне (СУМ-20), це свідчить тільки про те, що в останньому випадку до стилістичної кваліфікації цього слова поставилися уважніше. На користь активізації двох інших типів «працюють» такі важливі фактори, як: 1) у структурному плані — регулярність творення незалежно від кінцевого характеру твірної основи (на відміну від типу на *-к-а*, процесам фемінізації в межах якого стає на заваді наявність певних звуків: задньоязикових *г*, *к*, *х* і гортанного *г*, губних, скупчення приголосних: *-кт*, *-рг*, *-тр* та ін., суфіксів з випадними голосними *е*, *о*, наприклад: *знавець*, *свідок*); 2) у стилістичному плані — відсутність у них конотацій розмовності, а для типу на *-(к)ин-я*, крім того, ще й, з одного боку, наявність певної стилістичної піднесеності (пор. також *героїня*), зокрема й через його архаїчність (пор. *богиня*, *рабиня*, *монахиня*, у назвах дружини за чоловіком: *бояриня*, *княгиня* і под.), а з другого, — значно менша продуктивність його в сучасній російській мові, але помітна представленість у мовній практиці діаспори. Саме тому останній з названих словотвірних типів став так активно виявлятися; його регулярність особливо демонструє мовна практика деяких телеканалів, насамперед СТБ (програма «Вікна»), наприклад: *критикиня*, *тезкиня* — від *тезка*, *фотографиня*, *фізіатриня* — від *фізіатр*, від іменників на *-ець*: *виборець* — *виборчиня*, *знавець* — *знавчиня*, *курець* — *курчиня*, навіть *молодець* — *молодчиня* («Вона *молодчиня!*»: СТБ, «Час К», 31.03.2003); в інших ЗМІ: *гравець* — *гравчиня* (т/к «Новий», «Репортер», 2.09.2009), *драматург* — *драматургиня* (ICTV, «Факти», 25.01.2011; «молода українська *драматургиня* Катерина Демчук»: В. Сердюк. — ЛУ, 22.10.1998); уживається також фемінатив *свідк(ч)иня* — від *свідок*. Однак якщо наявність цього суфікса видається цілком доречною в таких стилістично піднесених фемінативах-новотворах, як, наприклад, *вождиня* (зокрема, про Юлію Тимошенко), *патріархиня* (перен.: «*патріархиня* національної культури») і под., а також у слові *ворогиня* («непримиренні *ворогині!*»: Оксана Забужко), то вживання подібних утворень у стилістично нейтральних контекстах, тим більше в інформа-

ційному стилі, у назвах посад жінки, поки що, безперечно, сприймається далеко не однозначно в українському мовному соціумі¹¹.

У загальнослов'янському мовному просторі продуктивність моделей суфіксальної фемінізації на позначення особи жіночої статі за соціальним статусом, як відомо, істотно варіюється (у назвах за ознаками національності, походження, проживання, за певними якісними характеристиками ця межа зміщується й міжмовні відмінності є не такими виразними) — від найменш активного їх функціонування в сучасній російській літературній мові (після активності цих процесів наприкінці XIX — на початку XX ст. і особливо в 20 — 30-і роки XX ст.)¹² до ширшого їх представлення в двох інших східнослов'янських мовах і ще повнішого — у західно- (особливо в чеській і словацькій) і південнослов'янських мовах¹³. Відмінності в цьому плані між слов'янськими літературними мовами загалом можна пояснити різною мірою впливу на особливості їх формування та розвитку двох таких визначальних чинників нормативності літературної мови, як: 1) більша / менша наявність комплексу тривалих і міцних нормативних традицій у межах кожної з мов — це зумовлює відмінності між російською (з її тривалою й відносно безперервною традицією розвитку і функціонуванням як мови державного життя, потужним струменем книжно-писемної мови в її основі і, як наслідок, найсуворішими, очевидно, нормама в межах слов'янського мовного світу) і більшістю інших слов'янських літературних мов (з більшою або меншою перервистістю в їхньому розвитку між старокнижним і новим періодами або й порівняно молодих, ширшою наявністю народно-розмовної основи та ширшою наявністю різноманітних варіантних явищ у їхній структурі — як мов з відсутньою або ослабленою традицією державного функціонування), а також, хоча вже й меншою мірою, між польською (з її тривалою традицією функціонування не просто як літературної, а й як мови державного життя) і іншими як західно-, так і південнослов'янськими літературними мовами¹⁴; 2) більша / менша можливість для літературних мов у їхній попередній історії, особливо вже в XX ст., самостійного або ж, навпаки, залежного від інших (насамперед, зрозуміло, від

¹¹ Так, у спеціальному дослідженні, присвяченому жіночому псевдонімікону учасниць Української повстанської армії, вони іменуються як «жінки-члени ОУН-УПА» (не членкині): Павликівська Н. До питання про номінаційні процеси у жіночій псевдонімії в УПА // Українська мова. — 2005. — № 3. — С. 86–99.

¹² Див.: Янко-Гриницька Н. А. Наименование лиц женского пола существительными женского и мужского рода // Развитие словообразования современного русского языка. — М., 1966. — С. 167–210.

¹³ Див. докладніше, зокрема: Тараненко О. О. Динаміка слов'янських іменних класифікацій у діакронії і синхронії // Слов'янське мовознавство: Доп. укр. делегації на XI Міжнар. з'їзді славістів. — К., 1993. — С. 83–85; Нецименко Г. П. Отражение «гендерных» проблем в славянском словообразовании // Відображення історії та культури народу в словотворенні. — К., 2010. — С. 192–207; Архангельская А. Знач. праця. Пор., наприклад, характерні виступи жінок (представниць різних професій) у пресі різних слов'янських країн — з одного боку, в російській періодиці: «Многих моих подруг и меня в том числе задевает, когда нас называют не *продавцами*, а *“продавчицами”*» (здавалося б, цілком нейтральне слово! — О. Т.) или даже *“продавчихами”*) (В. Кочегарова, ст. продавец. — Правда, 27.12.1980); з другого боку, в періодиці західно- і південнослов'янських країн проти поширення форм чол. р. на жінок: «Nie chce być *szwaczem!*» (з листа швачки) (Poradnik językowy. — 1969. — N 5. — S. 299), за «мовну емансипацію» (Іванова Л. За емансипация и в езика // Български език. — 1984. — Год. 34. Кн. 1. — С. 77–78).

¹⁴ Пор. при зіставному аналізі продуктивності актів словотвірної фемінізації кількох слов'янських мов, наприклад: слн. *diplomatinja* — слц. *diplomatika* — п. *kobieta-diplomat* (див.: Pančiková M. Rozvojove tendencie poľskej, slovinskej a slovenskej lexiky na prelome tisícročia // XIII. medzinárodný zjazd slavistov v Ljubľane: Príspevky slovenských slavistov. — Bratislava, 2003. — S. 93).

сусідніх слов'янських) мов розвитку, коли культурна еліта народів — носіїв мов, що протягом тривалого часу перебувають під таким впливом, керується прагненням (не завжди, звичайно, прямо усвідомлюваним) розвивати, культивувати саме ті особливості структури їхніх мов, що їх можна вважати справді питомими й визначальними для них, вирізняючи їх на тлі мов — джерел такого впливу: це зумовлює поділ насамперед між українською, білоруською (на фоні російської), «недомінантними» мовами колишньої Югославії (на фоні сербської), з одного боку, і іншими слов'янськими мовами, — з другого. Саме як наслідок комплексної дії цих двох факторів явище словотвірної фемінізації ширше виступає, зокрема, в українській та білоруській¹⁵ мовах, ніж у російській, у хорватській на фоні сербської¹⁶. Окремо в такому поділі слов'янських мов стоїть чеська літературна мова з її досить регулярним співвідношенням форм чоловічого й жіночого роду в позначеннях осіб, яка хоча й спирається на традиції словотворення старочеської книжної мови, але мала значну перерву у своєму історичному розвитку, а в процесі свого відродження зазнавала інтенсивного свідомого регулювання.

В умовах теперішньої демократизації функціонування й розвитку мов народів постсоціалістичних країн дія цього явища активізувалася в усіх слов'янських літературних мовах, однак не просто з різною повнотою, але й унаслідок переважання при цьому дії різних із зазначених вище (див. п. 1) факторів словотворення. Так, усі слов'янські мови, звичайно, демонструють активізацію процесів суфіксальної фемінізації як наслідок дії першого — загальносоціального, а також певною мірою (в загальних умовах дальшої демократизації мовного життя) й третього з названих чинників. Але російська мова при цьому, як правило, й обмежується дією відзначених чинників: *бизнесменк(ш)а*, *боксерк(ш)а*, *депутатшя*, *диджейк(ш)а*, *інтерв'юершя*, *комп'ютеришя*, *наркокурвершя*, *психоаналитичка*, *снайпершя*, *спринтерк(ш)а* та ін.¹⁷, тоді як у плані нормотворчості для російського мовного соціуму загалом самоочевидним є факт, що подібним одиницям не місце в кодифікованій літературній мові, крім хіба що сфери спорту та деяких інших сфер, де стать жінки є одним з визначальних для її роду занять показників, і то лише для дериватів із суфіксом *-к-* (*каратистка*, *культуристка*, *стриптизерка* і под.). Для польської мови важливим є також вплив другого з цих чинників — нормотворчого, але в польському суспільстві, зокрема й серед мовознавців, усе ще тривають дискусії щодо коректності застосування в різних випадках іменування особи жіночої статі за її соціальним статусом або словотвірних фемінативів, або форм чол. р. — маскулінізованих позначень із синтаксичною фемінізацією¹⁸. При цьому, однак, констатується переважання не тільки

¹⁵ Див., наприклад: *Садоўскі П.* Зазнач. праця. — С. 230.

¹⁶ Див., наприклад: *Klajn I.* Neologisms in Present-day Serbian // Intern. Journ. of the Sociology of Language. — 2001. — N 151. — P. 100, 110.

¹⁷ Див., наприклад: *Неуцименко Г. П.* Зазнач. праця; *Архангельская А.* Зазнач. праця. — С. 153–187.

¹⁸ Див., наприклад: *Klemensiewicz Z.* Tytuły i nazwy zawodowe kobiet w świetle teorii i praktyki // *Język polski.* — 1957. — T. 37. Zesz. 2. — S. 101–119; *Duda H.* Kilka uwag o językoznawstwie normatywnym (z powodu archeolożek, socjolożek i teolożek) // *Poradnik językowy.* — 1999. — Zesz. 8–9. — S. 115–121; *Łaziński M.* O panach i paniach: Polskie rzeczowniki tytułarne i ich asymetria rodzajowo-płcowa. — Warszawa, 2006. — S. 247–280; *Jadacka H.* Kultura języka polskiego: Fleksja, słowotwórstwo, składnia. — Warszawa, 2007. — S. 126–129. Більшість польських мовознавців, що висловлюються з приводу відзначеної проблематики, у тому числі й жінки, не вважають, що відсутність форм жін. р. до багатьох назв осіб за родом занять може мати якийсь істотний вплив у плані дискримінації жінки (див., наприклад: *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN / Red. A. Markowski.* — Warszawa, 1999. — S. 1767; *Markowski A.*

в офіційній, а й у розмовній сферах слововжитку форм чол. р. для позначення осіб обох статей¹⁹. В усвідомленні ж носіїв чеської та словацької мов нормативний статус різних структурних типів суфіксальних фемінативів є загалом безперечним (аж до офіційного закріплення їх у статусі військових звань). Найвиразніше ж — унаслідок, з одного боку, динамічного розширення набору таких фемінативів та суспільних сфер їх використання, а з другого боку, далеко не однозначного ставлення до цього в різних колах мовного соціуму — дія другого з цих факторів виявляється в таких мовах, як українська і білоруська: це не просто пошуки норми, а пошуки її саме в дальшому розмежуванні з російською мовою.

Ставлення не тільки різних верств мовного колективу, а й мовознавців-україністів до явища широкої активізації процесів суфіксальної фемінізації в сучасній українській мові істотно варіюється. З-поміж немовознавців, судячи за читацькою поштою, інтерв'ю в газетах, значно більшу активність виявляють ті, хто не сприймає, причому категорично, це явище, пор., наприклад: «Я й... не писала б, але так вже “дістало” оте “прем'єрка”. І це пішло вже усіма каналами! Спеціально їм хтось такі слова підкидає, чи що? А що ж буде, як “прем'єрка” стане президентом — буде “президентка”?!» (М. Осадца, м. Львів. — ЛУ, 7.08.2008, с. 6). У ЗМІ, як уже відзначалося, найактивніше вдається до вживання у функції стилістично нейтральних назв жінки, цілком прийнятних і в офіційному вжитку, уже наявних у мові фемінативів, що досі кваліфікувалися нормативними джерелами як розмовні, і широкого творення нових одиниць телеканал СТБ у діяльності своєї інформаційної програми «Вікна». Серед тих мовознавців, філологів, які оприлюднюють свою думку з цього приводу, частіше, як видається, виступають ті, хто рішуче підтримує відзначене явище²⁰; висловлюється, з іншого боку, і його критичне сприйняття²¹.

Звичайно, оскільки певні кола мовців сприймають це явище як одну зі специфічних, характерних ознак української мови (особливо ж на фоні однієї з інших слов'янських мов, яку вони також знають і яка вже протягом кількох століть справляє потужний вплив на українську, а саме російську), у теперішньому контексті функціонування української літературної мови цей процес розвивається фактично вже незалежно від ставлення до цього з боку мовознавців і лексикографів. Однак це аж ніяк не має означати, що деривати жін. р. можна творити в подібних випадках майже автоматично. У межах цієї тенденції, цілком слушно спрямованої на істотне розширення місця суфіксальних фемінативів у словотвірній системі української мови, далеко не завжди можна провести вододіл між тими явищами, яких об'єктивно потребує українська літературна мова, але які були штучно стримувані в попередні періоди її розвитку, і тими, які перебувають уже поза цими потребами, які призводять уже, з одного боку, до сплутування й нівеляції виражальних ресурсів різних стилів і жанрів літератур-

Stanowisko Rady Języka Polskiego w sprawie żeńskich form nazw zawodów i tytułów przyjęte na posiedzeniu plenarnym Rady 19 marca 2012 roku // *Poradnik językowy*.— 2013.— Zesz. 3.— S. 90–91; *Кеґіńska А.* «Pani prezydent» czy «pani prezydentka»? // *Ibid.*— 2007.— Zesz. 3.— S. 79–84.

¹⁹ *Handke К.* Przyczyny ograniczenia fleksji nominalnej we współczesnej polszczyźnie // *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*.— Warszawa, 1994.— S. 45–47.

²⁰ Див., зокрема: *Федурко М. Ю.* Словотвірна морфологія українських фемінативів у лінгвокультурологічному аспекті // *Відображення історії та культури народу в словотворенні*.— К., 2010.— С. 433–442; *Нелюба А.* Жінки. Гендер. Словотвір // 36. Харків. іст.-філол. т-ва : Нова серія.— 2011.— Т. 14.— С. 184–204; *Синчак О.* Як мова вбиває експертку // *Критика*.— 2011.— Ч. 11–12.— С. 33–35.

²¹ Див., наприклад: *Архангельская А.* Знач. праця.— С. 229–234.

ної мови, до того чи іншого спрощення її стилістики, а з другого, — до семантичної нечіткості в характеристиках особи жіночої статі:

а) це, як відзначалося вище, проблема явної стилістичної неадекватності багатьох механічно створюваних і поширюваних, насамперед журналістами та літредакторами ЗМІ, суфіксальних фемінативів — як недоречного піднесення їхнього стилістичного статусу (наприклад: «NN, лікарка-епідеміологія»: СТБ, «Вікна», 16.07.2007), так і ще частіше — зниження й навіть огрублення конотації таких слів у загальних рамках сучасної тенденції до надмірного «орозмовлювання» літературної мови (це стосується насамперед фемінативів із суфіксом -к-а): «керівника партії» (чому б уже тоді не *керівниця?*), «колишня мерка Ірпеня» (СТБ, «Вікна», 21.06.2007);

б) це питання про доцільність поширення словотвірної фемінізації, зокрема, у випадках, де, по-перше, переважає семантичне акцентування на позначенні не стільки власне особи жіночої статі за її соціальним статусом, скільки самого статусу, представником якого в даному разі виступає саме жінка, або соціальної функції, яку в даному разі виконує саме жінка (у таких випадках традиційно виступає форма чол. р. у його генеричній — «родовій» — семантичній функції), а по-друге, йдеться про оцінювання соціального місця тієї чи іншої жінки серед певної сукупності осіб обох статей²². Так, якщо *секретарка* як позначення відповідного роду занять (фаху) є вже цілком звичною й стилістично нейтральною назвою, то вживання цього слова в назвах відповідних керівних посад, що їх можуть виконувати й жінки (з наявністю форми род. в. іменника на позначення установи, організації і т. ін.), усе ще привертає до себе увагу: «секретарка ЦК КПУ Катерина Самойлик» (Час, 24.05.1996), «розмова з секретаркою РНБО Раїсою Богатирьовою» (т/к «Новий», «Репортер», 9.02.2010), «держсекретарка США Мадлен Олбрайт» (СТБ, «Вікна», 16.02.2002); у ряді інших випадків: «Юлія Тимошенко балотується у президентки» (СТБ, «Вікна», 27.03.2014), «Президент усунув від обов'язків губернаторки Сумської області Ніну Гаркаву» (СТБ, «Вікна», 24.11.2006), «Вона виступила адвокаткою у справі...» (СТБ, «Вікна», 10.04.2002), «Чи стати гаранткою своєму протеже?» — розмірковування героїні фільму (УТ-1, т/с «Сорая», 20.07.2005). Ось приклади вживання суфіксальних фемінативів при оцінюванні фахових якостей особи жіночої статі, яка працює в певній галузі (поряд з особами чоловічої статі): «Вона найкраща агрономка в районі» (СТБ, «Вікна», 3.09.2004: найкраща серед кого саме — серед усіх агрономів чи тільки серед агрономів-жінок?) (пор., з іншого боку, цілком адекватне в семантико-комунікативному плані — в інших семантико-синтаксичних позиціях — уживання цього фемінатива: «Агрономка натякала на те, що вона торік першою почала хлібоздачу державі». — Олесь Гончар). Пор., наприклад, істотно відмінне визначення місця видатних представниць вітчизняної культури в контекстах на зразок: «Леся Українка (Марія Заньковецька, Оксана Петрусенко) належить до найвизначніших українських поетів / поетес» (акторів / актрис, співаків — співачок)²³.

Пор., з іншого боку, в мовній діяльності тих же телеканалів, що схильні досить широко практикувати явище словотвірної фемінізації, і випадки цілком адекватного із семантичного погляду застосування щодо особи жіночої статі за

²² Див. про це ще, наприклад, в одного з українських мовознавців 20-х років: Сулима М. Українська фраза : Коротенькі начерки.— Х., 1928.— С. 11–12.

²³ Пор.: «...Але значно більша похвала — сказати про місис Браунінг, що вона a great poet, ніж a great poetess» (Есперсен О. Філософія граматики.— М., 1958.— С. 270).

її родом діяльності форм генеричного чол. р. та синтаксичної фемінізації (в родовому узгодженні слова-означення та координації слова-присудка): «Новий прем'єр-міністр затверджений. ... Нова прем'єр-міністр приступила до виконання своїх обов'язків» (ICTV, «Факти», 4.02.2005), «Юлія Тимошенко — найвідоміший український політик. ... Про це повідомила одна з лідерів Комітету національного порятунку Юлія Тимошенко» (ICTV, «Факти», 2.12.2004), а також уживання форм обох родів на зразок: «NN — одна з лідерів політичного руху і одна з лідерок жіночого руху». У звичайних тепер повідомленнях у ЗМІ на зразок «На чеченських смертницях були пояси смертників» наявність у другому з цих слововживань форми саме чол. р., очевидно, не може викликати сумніву. У тих випадках, коли основною (родовою) назвою людини за її соціальним статусом виступає найменування неістоти, творення фемінатива взагалі може блокуватися, наприклад: «Перше місце в змаганнях здобула другий номер забігу Марія П.».

Активізація вживання суфіксальних фемінативів спостерігається також при позначенні неживих понять (хоча подібні випадки досі не мають системного впорядкування у граматиках та стилістиках української мови, пор., наприклад, цілком нормативні випадки: *країна- або команда-переможниця, країна-учасниця*, але звичайно *країна-донор, держава-агресор*, досі фемінативи тут, без сумніву, фіксувалися помітно рідше), наприклад: *партії-лідерки* (ICTV, «Факти», 15.10.2007), *фірма-підрядниця* («Студія 1 + 1», ТСН, 11.11.2011), «компанії — операторки реклами» і под.; у мовній діяльності телеканалу СТБ (програма «Вікна»): *ракета-перехоплювачка* (22.11.2002), «Росія — лідерка з продажу зброї» (30.10.2006), «Пісня “Червона рута” стала лауреаткою конкурсу» (15.08.2005), «Україна не стала кандидаткою у члени НАТО» (3.04.2008), «країни — членкині ЄС» (4.05.2011)²⁴.

У мовах з андроцентричним принципом граматичної та словотвірної будови система назв на позначення особи жіночої статі за її соціальним статусом змушена постійно «наздоганяти» (за деякими винятками на зразок *доярка — дояр, стриптизерка — стриптизер*) систему відповідних назв осіб чоловічої статі, неминуче відстаючи від неї, — навіть тоді, коли в самій соціальній дійсності вже з'являються об'єктивні підстави для відповідного позначення жінки й семантичний фактор номінації, таким чином, уже може вступати в дію. Словники і граматики, у свою чергу, також постійно відстають від мовної практики, причому не тільки через зрозумілу інертність їх укладачів та їхню можливу неухважність, але й, безперечно, через невпевненість їх у кваліфікуванні тих чи інших конкретних випадків як уже фактів мови чи ще тільки мовлення. Це стосується не лише суфіксальної фемінізації, а й іменників з відсутністю в їхній морфемній структурі вказівки на стать та субстантивованих прикметників і дієприкметників, що можуть бути віднесені не тільки до чоловіка, а й, можливо, до жінки. Так, у групі невідмінюваних іменників іншомовного походження на позначення осіб такі слова, як *візаві, зомбі, парвеню, протезе, хіні*, подаються в сучасних нормативних джерелах як іменники спільного роду (*мій / моя протезе*), але ті з них, що стосуються роду занять, соціального статусу особи, — переважно тільки в чол. р.: (*прес-)**аташе, імпресаріо, круп'є, кутюр'є, порт'є, рант'є, рефері, сек'юриті, шансон'є (конферанс'є, профі* тільки недавно стали трактувати як

²⁴ Крайнім виявом руху за рівноправний з чоловіком номінативний образ жінки в мові були б, очевидно, пропозиції усунути домінування назв особи за родом занять саме в чол. р. при перенесеннях їх на позначення різноманітних пристроїв, механізмів та тварин: *лічильник, підлогонтирарч; лоцман* (риба), *секретар* (птаха), *чистильник* (риба) і под.

іменники чол. і жін. р.). Сучасні нормативні словники, фіксуючи, наприклад, родові кореляції субстантиватів на зразок *вартовий* — *вартова*, *ланковий* — *ланкова*, *уповноважений* — *уповноважена*, не подають, однак, форм жін. р. не тільки, наприклад, до *лісничий*, *постовий*, *дільничний*, *рядовий* (*рядовий Поплавська*), що ще можна пояснювати недостатньою поки що представленістю в цих випадках дії семантичного фактора, а й до *учений*, *слідчий* та ін.

2.2. Активізація вживання і творення іменників із суфіксом -льник — позначення осіб за родом їхньої більш чи менш постійної або просто характерної діяльності, заняття, поведінки (пор. давніше вже усталені подібні форми на позначення діяча за його відповідною процесуальною ознакою як характерною, типовою для нього: *базарувальник*, *гостювальник*, *закликальник*, *змагальник*, *мовчальник*, *ночувальник*, *сперечальник*, *уболівальник* та ін., зокрема етнографізми *засівальник*, *плакальник*, *процальник*). Цей тип активізувався тепер, зокрема, унаслідок прагнення до заміни й узагалі до уникання у вжитку субстантивованих форм активних дієприкметників тепер. ч. на **-чий** (*атакуючий*, *відпочиваючий*, *голодуючий*, *зустрічаючий*, *мітингуєчий* і под.)²⁵ одночасно з активізацією словотвірного типу віддієслівних прикметників на **-льн-ий** (див. 3.1). Наприклад (переважно у мн.): *атакувальник* (СУМ-20), *блокувальник* «учасник акції, пікету блокування — як форми соціального протесту» («Блокувальники щодня перекривають рух на вулиці Банковій навколо Адміністрації Президента». — Українська служба Радіо ВВС, 24.11.2004), *бойкотувальник*, *виступальник* (СУМ-20 уже дає це слово з настанов нормативності як основну назву, а субстантиват *виступаючий* — з відсиланням до неї, хоча сама мовна практика демонструє поки що, звичайно, протилежне співвідношення у вживанні цих одиниць), *відпочивальник* (СУМ-20 уже подає *відпочиваючий* не просто з відсиланням до *відпочивальник*, як СУМ-11, а ще і з позначкою «рідко»), (*при*)*вітальник* «той, хто вітає кого-небудь з чимось — з днем народження, з перемогою на виборах тощо», *голодувальник* «той, хто оголосив голодування на знак протесту проти чого-небудь; учасник акції голодування» («Своїм рішенням оголосити голодування п'ятеро учнів збаламутили Міністерство культури. Тож, дослухавшись вимог *голодувальників*, заступник міністра створив комісію...» — КВ, 19.06.1998; «Люди прощались із померлим *голодувальником*». — ICTV, «Факти» 29.11.2011), *голосувальник* «учасник голосування» («У 1991 році Л. Кравчука на президентське крісло посадили 61,6% *голосувальників*». — ВК, 16.11.1999), *зустрічальник* «той, хто зустрічає, бере участь у зустрічі кого-небудь» («На вокзалі — кілька *зустрічальників*»: «Студія 1 + 1», ТСН, 29.02.2008; так само: УМ, 27.07.2010, с. 4), *полювальник* (*дичини, за скарбами* і т. ін.; «*Полювальник* за словом» — нарис про В. І. Даля (у кн.: Віталій Карпенко. Тут, біля самого моря. К., 1989), *проводжальник*, *святкувальник* (наприклад, про учасників свята на Хрещатику в Києві на честь Дня незалежності: «Студія 1 + 1», ТСН, 24.08.2009), *тестувальник* — це тепер не тільки той, хто займається тестуванням чого-небудь (професія), а й той, хто проходить тестування (насамперед під час процедури зовнішнього незалежного оцінювання перед вступом до вищих навчальних закладів), *штурмувальник* (стало поширюватися в 2013–2014 рр. на позначення досить численних тоді масових акцій «штурмування» входів до адміністративних будівель), *ярмаркувальник* («...останніми роками ті *ярмаркувальники*... буквально обліплювали суміжну місцину своїм крамом». — УМ,

²⁵ Див.: Тараненко О. О. Дієслово в контексті сучасних тенденцій до перегляду нормативних засад української літературної мови // Мовознавство. — 2006. — № 2–3. — С. 69–70.

25.08.2011, с. 7); у термінології: *заряджальник* — до рос. *заряжающий* (Сл. військ.; СУМ-20).

Цей тип дієслівно мотивованої деривації нерідко вступає в конкуренцію з уже наявними дериватами інших типів словотворення з тим самим коренем і лексичним значенням — відсубстантивними або віддієслівними (із суфіксами **-ник**, **-ар**, **-ач** та деякими іншими), а також із субстантивованими прикметниками, звужуючи сферу їхнього функціонування (пор. давніші випадки виникнення конкуренції такого роду з активізацією дериватів на **-льник** на зразок *щедрівник* / *щедрувальник*, *колядник* / *колядувальник*). Наприклад: *пікетник* / *пікетувальник*, *перевірник* / *перевіральник* «службова особа, яка здійснює перевірку чого-небудь» («— А часто перевіряють ваше підприємство представники Держстандарту? — Якраз кількістю *перевіральників* ми не ображені». — КВ, 3.04.1998; «Бригада Генеральної прокуратури України перевірятиме роботу обласної прокуратури. Прес-секретар прокурора області... відмовилася назвати кількісний склад *перевіральників*». — Е, 10.06.2003) (другі члени в обох цих парах уживаються тепер, очевидно, частіше, в усякому разі в ЗМІ, ніж давніше утворені перші — *пікетник* від *пікет* і більш рекомендоване раніше словниками *перевірник* з менш виразною віддієслівною мотивацією). Помітними у вжитку стали *вєслувальник*, *випробувальник* (*випробувальник вертольотів*: ICTV, «Факти», 21.03.2012; *льотчик-випробувальник*), *доглядальник* (*доглядальник фонтана*: «Студія 1 + 1», ТСН, 3.08.2012), *купувальник*²⁶, *мандрувальник*, *подорожувальник*, *прохальник* («Новий політичний сезон може принести... популярним партіям чергу “*прохальників*”»: В. Семків. — УМ, 1.09.2011, с. 5), *ремонтувальник*, *розслідувальник* (*журналіст-розслідувальник*), *спостерігальник*, *страйкувальник*, *таборувальник*, *танцювальник*, *чергувальник*: «нічний *чергувальник* у медпункті», «активісти-*чергувальники* на вулицях» (хоча вже існували *вєсляр*, *випробувач*, *доглядач*, *покупець*, *мандрівник* і *мандрівєць*, *подорожанин* і *подорожній* у знач. ім., *прохач*, *ремонтник*, *розслідувач*, *спостерігач*, *страйкар*, *табірник* і *таборянин*, *танцівник*, *черговий* у знач. ім.); стали паралельно поширюватися *вигулювальник* і *вигулювач* («професійний *вигулювальник* собак»: т/к «24», 9.08.2012); поряд зі значно частотнішим *поборювач* (*прав* і т. ін.) стало вживатися й *поборювальник* (наприклад, у статті В'ячеслава Чорновола: Час, 19.02.1998, с. 1); РУС-4 подає до рос. *пильщик* ще й укр. *пильальник*, хоча в українській мові вже є *пильяр*. Новий КП-2006 подає в назвах професій *оброблювальник* (є, однак, і *обробник*, *оброблювач*), *перевіральник*, *ремонтувальник* (хоча є й *ремонтник*). Частотними (у зв'язку з відповідними соціальними подіями насамперед у самій Україні) стали іменники *протестувальник* «учасник акції протесту (переважно на вулицях та в інших громадських місцях)» («Усі дні Помаранчевої революції “заводити” *протестувальників*, окрім політиків, митців, допомагають близько сотні барабанщиків». — Е, 2.12.2004) і *митингувальник* («*Митингувальники* в столиці Болгарії закидають поліцію камінням». — ГПУ, 22.02.2013, с. 8/24), тоді як відіменникові деривати з цим або майже цим самим значенням *протестант* (слово, що давно вже існує в ширшому значенні, але може вживатися і з цією вужчою спеціалізацією, наприклад: «Відколи Віктор Ющенко почав працювати на Банковій, сюди постійно приходять із пікетами. Серед *протестантів* є навіть кілька таких, що сюди ходять, як на роботу...»:

²⁶ Наприклад: «*купувальник* (загальна назва); але у контракті, договорі: “...іменований далі *Купувальник*”» (*Жайворонок В. В.* Велика чи мала літера? : Словник-довідник.— К., 2004.— С. 72).

Б. Куфрик. — Е, 24.03.2005; «арешт і побиття мирних протестантів»: Петро Порошенко. — Т/к «5 канал», «Пряма мова», 6.02.2014; УРРУС) і *мітингар* (слово, що також стало вживатися в цей час, наприклад: «звільнення усіх затриманих *мітингарів*»: УМ, 29.01.2014, с. 6; «Боснійська поліція перейшла на бік *мітингарів*»: Е, 13.02.2014, с. 12; УРРУС; пор., наприклад, за цією ж моделлю *страйкар*) використовуються значно рідше.

З можливою семантичною спеціалізацією стали вживатися: *кермувальник* (це переважно водій: *кермувальник автомобіля, автобуса, мотоцикла*, а також керманіч: *кермувальник човна*, але не тільки: *кермувальник дельтаплану, каруселі та ін.*); *тренувальник* (*мисливських собак, дельфінів та ін.*; можливо, це ще й тому, що слово *тренер* традиційно обмежується переважно сферою спорту). Можливо, певну семантичну спеціалізацію слід убачати і у випадках: *агітувальник* «той, хто закликає до чого-небудь, тобто “агітує” за щось» («агітувальники за те-то»: ІСТV, «Факти», 7.09.2012), *критикувальник* («Критикувальники виламали двері в адміністрації»). — Українська служба Радіо ВВС, 17.11.2010: про демонстрантів, що вийшли з критикою проекту нового податкового кодексу) — це не зовсім те, що вже усталені *агітатор, критик*.

Крім фактора просто незвичності ужитку тих чи інших подібних іменників, на заваді їх поширенню можуть стояти, звичайно, й відповідні семантичні чинники — усвідомлення мовцями певної процесуальної ознаки суб'єкта як не постійної (нетривалої, одноразової) для нього, що можна припустити щодо таких, наприклад, випадків, як *бажальник* («Чи є *бажальники* виступати?»), яке стало поширюватися замість субстантивата *бажаючий*; *співчувальник*, яке стало поширюватися одночасно з поки що частотнішим *співчутливець* замість субстантивата *співчуваючий*; *умовляльник* (ОСУМ-94; УОС-09). Можливе певне семантичне дисонування іменникового значення суб'єкта стану, пасивної, а не активної дії і «активності» форманта *-льн-* (див. докладніше в п. 3.1): *гуляльник* (зокрема, у творах Ю. В. Шевельова, виданих в Україні; пор., наприклад, рос. *гуляющий*), хоча, наприклад, для усталення іменників на зразок *відпочивальник, голодувальник, гостювальник, ночувальник* та деяких інших цей семантичний фактор не став перешкодою.

2.3. Активізація тенденції до дальшого усунення зі сфери нормативного слововжитку іменників із суфіксом *-чик(-щик)* — із заміною їх переважно утвореннями з *-ник* (крім назв осіб, це також окремі слова з іншими категоріальними значеннями: *показчик, тральщик та ін.*). Так, у випадках наявної ще від радянського часу варіантності цих словотвірних типів, коли не тільки в самій мовній практиці, а й у нормативних словниках перевагу віддавали варіантам з *-чик(-щик)*, тепер, навпаки, ці варіанти можуть зазнавати обмежень (стояти в словниках на другому місці тощо) або й зовсім усуватися. Наприклад (на основі зіставлення даних, з одного боку, ОСУМ-75, РУС-68, СУМ-11, а з другого, — УОС-09, перших томів СУМ-20, СУМ-12, РУС-03, РУС-4, УРРУС): *бакенник / бакенщик, доменник / доменщик, натурник / натурщик, обманник / обманщик, навідник / наводчик* (у РУС-03), *розносник / рознощик, тральник / тральщик* (судно) та ін. Замість єдиної перед цим форми на *-чик(-щик)* пропонують або варіантні форми, або тільки єдину форму на *-ник*, наприклад: *барабанщик* — *барабанчик / барабанник* (СУМ-20), *барабанник* (РУС-03)²⁷; *виборщик* — *ви-*

²⁷ Форму *барабанник* пропонували ще в 20-х — на початку 30-х років (див., наприклад: Ізюмов; втім, у найповнішому російсько-українському словнику цього періоду було подано так: рос. *барабанщик* — укр. *барабанчик, барабанщик*: РУСКрим.). Однак ще й на початку

борник (УРРУС; СУМ-20); доставицик — доставник; зломцик — зломник (РУС-03), зламник (УРРУС), пор. також форму зламувач (див. 2.4); нальотчик — нальотник (РУС-03; СУМ-12); перегинцик — перегинник (РУС-03); псаломцик — псаломник; шарманцик, катеринцик — шарманник, катеринник (РУС-03; СУМ-12; «останній катеринник Тбілісі»: СТБ, «Вікна», 25.10.2010). Мовна практика, особливо в ЗМІ, нерідко випереджає словникові фіксації, пор., наприклад: *перебіжчик* (УОС-09; РУС-03; СУМ-12) — *перебіжник* («Студія 1 + 1», ТСН, 6.02.2005; ICTV, «Факти», 23.03.2007; «А закон про мову хто забезпечив? Допомогли перебіжники... із БЮТ»: І. Леонов. — УМ: спецвипуск до виборів до Верховної Ради, вересень 2012 р., с. 1), «йому закидали перебіжництво» (ICTV, «Факти», 25.02.2005).

Нові слова, зокрема колоквиалізми, професіоналізми, жаргонізми, що в російській мові мають суфікс *-чик(-щик)*, у сучасних нормативних словниках української мови, у ЗМІ виступають частіше вже у формах на *-ник*: *графітник* (той, хто наносить сучасні графіті на стіни), *електронник*, *інтернетник*, *комп'ютерник*, *креативник*, *мажоритарник*, *падальник* (тварина-трупоїд), *піарник*, *рекламник*, *системник* (*програміст-системник*), *фестивальник* («Четвертий рік поспіль Космач, що на Косівщині, славиться міжнародним фестивалем... Приручили фестивальників кївські організатори...»: О. Жук. — УМ, 6.05.2010, с. 12); рідше в мовній практиці трапляються й варіанти на *-чик(-щик)*, наприклад: «Не могла дивитися на обдертий вхід, тому й закликала *графітчиків* допомогти його трохи причепурити» (ВЗ, 15.05.2014, с. 1), *інженер-електронцик* (ВЗ, 5.04.2002), *комп'ютерицик* (ВЗ, 29.07.2004), *кооперативицик* «кооператор» (у часи «перебудови»), *піарицик* (ЗВУ, 14.08.2001, с. 2; *професійна піарициця*: Сл. Пр., 1.01.2004, с. 15), «Отримали роботу музиканти й режисери, промоутери й *рекламицики*» (УС, 1.11.2001), «У 1990-х була хвиля *фонограмициків*, які крали звуки та цілі фрази з їхніх пісень» (ГПУ, 2.07.2013, с. 2). З іншого боку, у випадках *тусовицик*, *тусовициця* / *тусівник*, *тусівниця*, *клофеліницик*, *клофелінициця* / *клофелінник*, *клофелінниця* перші з цих варіантів поки що, очевидно, переважають у вжитку («скандально відома *тусовициця*»: ВЗ, 2.08.2004).

Заміні іменників на *-чик(-щик)* формами на *-ник* не завжди може перешкодити навіть фактор потенційної загрози омонімії («конфлікту омонімів», як мовознавці називають це явище), пор.: *мільйонник* (*місто-мільйонник*, *шахта-мільйонник* і под.), але *мільйоницик* (мільйонер) — *мільйонник* (в обох значеннях: РУС-03); *паяльничик* (інструмент), але *паяльничик* (особа) — *паяльничик* (в обох значеннях: УОС-09; РУС-03; СУМ-12); *підрядничик* (підрядковий переклад), але *підрядчик* (особа) — *підрядчик* (в обох значеннях); *холодильничик* (приміщення; шафа), але *холодильничик* (робітник) — *холодильничик* (в обох значеннях: РУС-03) (пор. існування такої ж тенденції й давніше: укр. *постачальничик* — до рос. *доставицик*, *поставицик*, *снабженец*: РУС-68). У мовній практиці слово *показчик* нерідко з міркувань культури мови замінюють на *показник* (у значенні слова *по-*

90-х років вона сприймалася як дуже незвична, пор. зауваження мовознавця: «Чи хто з вас, шановні читачі, коли-небудь чув таке слово — *барабанчик*? Ні? Звідки ж могло взятися таке чудернацьке слівце?»; «Суфікс *-ник* поширений в українських словах, а от *-щик* українській мові найменш властивий. ...Це дало підставу деяким мовознавцям зовсім заперечити існування в українській мові суфікса особи *-щик(-чик)*. Отак і з'явився *барабанчик* замість *барабаницик*. Але це штучне слово не прижилося, перемогла традиція» (*Ленець К. В.* Як утворюються українські іменники? // *Культура слова*. — К., 1993. — Вип. 44. — С. 88, 90; див. також: *Ленець К. В.* Суфікс *-щик(-чик)* у назвах осіб (за матеріалами російсько-українських словників) // *Питання мовної культури*. — К., 1970. — Вип. 4. — С. 7–15).

кажчик уживається вже і *вказівник*: СУМ-20). Однак тенденція до такого розмежування лишається й тепер, наприклад, *підводник* (від *підводний*) і *підводчик* (від *підвода*) (РУС-03; СУМ-12); в оновленому офіційному виданні назв професій знову є *паяльщик, холодильщик* (КП-2006).

Низка таких іменників лишається (тільки або переважно) у попередньому оформленні, наприклад: *антирадянщик* (хоча є вже й *антирадянець*), *денищик, донощик* (УОС-09; СУМ-12; СУМ-20, хоча фіксується вже й *донощичество*: СУМ-20), *об'їждчик* (хоча з'являється й *об'їздник*: НГ, 1999, № 26), *прапорщик, укажчик* та ін., серед яких є й такі аж ніяк не російського походження, як *викажчик, небіжчик, перекинчик*. Лишаються без змін *заводчик, кіннозаводчик*, у такій же формі починає вживатися *собакозаводчик*, але поряд зі значним переважанням *цукрозаводчик* з'являється вже й *цукрозаводник*.

Активізуються й інші мовні засоби, крім суфікса *-ник*, усунення «небажаного» суфікса. Пор., наприклад, у доборі українських відповідників до російських іменників з коренем *-нос-*: рос. *доносчик* — укр. *донощик, виказувач, викажчик* (РУС-68), *доказувач, виказувач* (РУС-03); рос. *подносчик* — укр. *піднощик, підношувач* (РУС-68), *підносець, підношувач* (РУС-03); пор. також заміну *продавщиця* на *продавчиня* (див. 2.1). Серед найбільш «проблемних» слів, перехід яких від форм на *-чик(-щик)* до іншого словотвірного оформлення виявляється непростим, слід назвати насамперед *гонщик* (з похідними композитами), *датчик* (прилад). Так, оскільки слово *гонки* дедалі більше поступається у вжитку слову *перегони* (відповідно *автоперегони, велоперегони, мотоперегони*), на позначення учасників цих змагань постають такі назви (поряд з уже наявними *гонщик, автогонщик, велогонщик, мотогонщик*), як *перегінник, перегонець* (СУМ-12; РУС-03; РУС-4), *перегонник* (наприклад, «...ввійшов до десятки найкращих *перегонників* світу»: «Студія 1 + 1», ТСН, 12.10.2011); у складних словах: *автогінник, автоперегінник, автоперегонець* (РУС-03; РУС-4), *автоперегонник* (СУМ-20); *велогонник, велоперегонник* (РУС-03), *велоперегонник, велогонник* (СУМ-20); *мотогонник* (РУС-03; СУМ-12) (бажано, звичайно, щоб такий дериват демонстрував виразну мотивацію саме від *перегони* — на зразок *перегонник, перегонець*, а не від *перегін*), однак форми на *-щик* продовжують переважати у вжитку. Слово *датчик* деякі джерела, як і раніше, подають єдиним еквівалентом до відповідного російського слова (РУСНТ-98), але частіше став уживатися й відомий ще з радянського часу іменник *давач* (наприклад: УРРУС; РУС-03; СУМ-12); з'явилося також слово *датник* (останнє, очевидно, з двох причин: по-перше, тому, що *давач*, напевне, досить міцно асоціюється з особою, а не тільки приладом (хоча пор. *передавач*), по-друге, за силою вже виробленої інерції, коли на місці рос. *-чик* нібито «напрошується» насамперед укр. *-ник*, хоча *датник* асоціюється скоріше з *дата* й віднедавна вже функціонує у значенні «щоденник, нотатник з переліком знаменних і потрібних дат»): у СУМ-20 обидва останні слова подано з відсиланням до *датчик*.

2.4. Активізація вживання і творення іменників із суфіксом *-увач*. Це помітно насамперед у зв'язку з обмеженням у вжитку субстантивованих дієприкметників на *-уючий* — наприклад, у досить помітній активізації вживання наявних ще з радянського часу одиниць *завідувач, (головно)командувач* (наприклад: «Президент України... є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України» — з Конституції України; з указу Президента України: «Головнокомандувачем Сухопутних військ призначено...» — УК, 22.08.2001) — з подальшим обмеженням *завідуючий* (так само в складних словах: *завклубу, завскладу*

і под. — з тенденцією до витіснення *завклубом* і под.), *командуючий*; у конкуренції з раніше не тільки вживаним, а й рекомендованим словниками зворотом *виконуючий обов'язки* (кого-небудь) уже закріпилися іменники *виконувач*, а також *виконавець*²⁸; замість субстантивата *рекомендуючий* (у члени якої-небудь організації і т. ін.) пропонується *рекомендувач* (РУС-96; РУС-03). Це також активізація у вжитку слів з названим суфіксом у конкуренції з іменниками на *-ник*, *-тель* та ін.: *зварювач*, *зламувач* (*замків*, *комп'ютерних кодів*: УРРУС; пор. наявність цього слова ще в СДМ-30), *оцінювач* (УРРУС), *порушувач* (*порядку*, *правил*, *клятви*, *спокою*), *супроводжувач*, пор. *зварник* і *зварювальник*, *зло(а)тник*, *оцінник*, *порушник*, *супровідник*; пор. також серед назв неістот: *випаровувач* (прилад, пристрій), *збуджувач* — поряд з уже наявними *випарник*, *збудник* (СУМ-20); *дарувач*, *зцілювач*, *усиновлювач*, пор. *дарувальник* і *даритель*, *зцілитель*, *усиновитель* (пор. факт виникнення подібної конкуренції й унаслідок творення деривата на *-ач*: *заклинач* / *заклинатель*); *пожертвувач*, рідше *жертвувач*, пор. *жертводавець*.

2.5. Активізація кількох менш продуктивних словотвірних типів.

2.5.1. Уживання і творення іменників із суфіксом *-ант(-янт)* — це насамперед відновлення в певному сегменті сучасного мововжитку (особливо в ЗМП) уже відомих свого часу в літературній мові, особливо в західноукраїнській мовній практиці, одиниць *міліціант* (у тому числі й щодо працівників української міліції, хоча вони, звичайно, як і раніше, офіційно іменуються *міліціонери*): «головний *міліціант* області» (УМ, 5.02.2014, с. 7), *поліціант* (замість *поліцейський*, *поліцай*; пор. п. *milicujant*, *policujant*), а також творення або запозичування за цим зразком деяких нових одиниць (як для заповнення номінативних лакун, так і для заміни вже наявних назв). Це досить уже усталене *коаліціант* «народний депутат — учасник тієї чи іншої коаліції з фракції Верховної Ради» («Винні всі: і *коаліціанти*, і опозиціонери... вони грубо порушують законодавчі правила гри, які самі ж і затверджують». — Укр. газета плюс, 3.07.2008, с. 2; «...в руках *коаліціантів* є всі інструменти, щоб сформулювати бюджетний кодекс». — ВЗ, 17.12.2009; пор. п. *koalicjant*; приблизно одночасно з ним стало вживатися й *коаліціонер*), вузьковживані (переважно на деяких телеканалах) *акціант* «учасник акції протесту», *корупціант* (поряд з достатньо вживаним *корупціонер*), *опозиціант* (замість *опозиціонер*), навіть *ностальгіант* («...така собі “сталінська сотня” *ностальгіантів* за репресіями Йосипа, сина Віссаріона»: ГПУ, 30.04.2010). Рідше вживаються варіанти на *-ант* без звука [j]: *міліціант*, *поліціант*, *коаліціант*.

2.5.2. Уживання і творення іменників із суфіксом *-овець*, що мають співвідноситися з відносними прикметниками на *-ов-ий* (див. 3.5), — це насамперед уже готові лексичні запозичення з польської мови: *спортовець* (хоча поряд з цим іменником звичайно вживають прикметник не *спортовий*, а, як і давніше, *спортивний*): «Скоро, мабуть, українські *спортовці* перемагатимуть під передзвін бокалів і в партері» (МГ, 6.07.1993), *цирковець*, а також новіше *бізнесовець* — у конкуренції зі *спортсмен*, *бізнесмен* (синоніми *цирковець* і вже наявне *циркач* не є абсолютними, оскільки останнє належить до розмовного слововжитку); за цим, очевидно, зразком утворилося поки що рідковживане *виступо-*

²⁸ Слово *виконавець*, усупереч сподіванню, вживається в цьому звороті рідше порівняно з *виконувач*, хоча воно вже має розгалужену семантичну структуру й широке функціонування, у тому числі й у назвах посад: *виконавець робіт*, *судовий виконавець*, тоді як *виконувач*, наприклад, у СУМ-11 подається просто з відсиланням до нього. Свою роль тут, безперечно, відіграла структура витіснюваної дієприкметникової форми.

вець — у конкуренції з субстантиватом *виступаючий*. Щоправда, при цьому відразу ж постає проблема нормативності творення корелятивних назв осіб жіночої статі на **-овк-а**: *бізнесовка*, *спортовка* (наприклад: СТБ, «Вікна», 28.08.2000), *цирковка*.

2.5.3. Розширення вживання збірних іменників із суфіксом *-ств-о* (з його варіантами) — на позначення певної множинності осіб у цілком конкретних ситуаціях замість більш узвичаєних досі в подібних випадках форм дистрибутивної множини: «Шановне *панство!*» (досить типова формула сучасного звертання, пор. п. *państwo*), «— Як ви гадаєте, шановне *панство?*» (пор. частотніші «Шановні панове», «Шановні пані та панове»); «П. Дорожинський одночасно здійснив цілу низку зустрічей з *членством* ОУН» (УС, 10.06.1999); «Влада погрожує “ліквідувати” Українську греко-католицьку церкву за участь *священства* у мирних протестах» (Я. Музиченко. — УМ, 14.01.2014, с. 2); «Болісно, коли *єпископство* такої православної церкви закликає молитися...» (УС, 13.09.2001); «З другої половини ХІХ ст. нагнітається постійне напруження, запекла боротьба між польським впливом і українським *галичанством*, насамперед за Львів. Адже *українство* вважало, що Львів повинен бути українським П'ємонтом, тобто навколо нього має утворитися українська державність»²⁹; у творах західноукраїнських та діаспорних авторів про Українських січових стрільців та УПА, що перевидаються тепер в Україні, привертають увагу вживання на зразок «Командири і *стрілецьтво* почали обурюватися...» («Спогади курінного УПА Максима Скорупського»). СУМ-11 подавав деякі такі збірні іменники з ілюстраціями із творів письменників походженням із Галичини або з творів про неї.

2.5.4. Певна активізація вживання демінутивних іменників жін. р. із суфіксом *-ц-я* (ця модель, характерна для словотвірної системи південно-західного наріччя, набуває дальшого поширення в межах загальноукраїнської мови, особливо в перекладній художній літературі, кіно- і телепродукції, переважно в назвах осіб, майже не поширюючись, проте, на сферу особових імен; корелятивна модель для іменників чол. р. на **-цьо** також не набуває поширення): *доньця* (СУМ-20: серед ілюстративного матеріалу тільки твори західноукраїнських письменників), *маміця* і *мамуниця* («Тому працівникам супермаркетів радять уважно спостерігати за вже занадто турботливими молодими *маміцями*...»: О. Узарашвілі. — ВЗ, 11.09.2014, с. 14; у перекладних субтитрах до рос. т/ф «Сибирочка» на т/к НТН, 30.06.2007: рос. *мамаша* як укр. *маміця*)³⁰, особливо часто *бабця*: «*Бабця* ж повсякчас не минала нагоди покапати йому на мізки» (УМ, 4.03.1999, с. 8), «Королева-мати Єлизавета, улюблена *бабця* усіх британців...» (С. Солодкий. — Д, 5.08.1999), у перекладних текстах: «У жebraчки, яка просила милостиню..., я поцікавилася: — *Бабцю*, от ви на хліб просите...» (Л. Федорова. — КВ, 27.03.1998), на афішах про гастролі в Києві популярного російського дуету розмовного жанру «Новые русские бабки» в лютому 2004 р.: «Нові російські *бабці*»³¹. У СУМ-11 такі гіпокористичні форми подавалися з позначками «діалектне», «західноукраїн-

²⁹ Див.: Нові й актуалізовані слова та значення : Словникові матеріали 2002–2010 / В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тищенко, О. М. Тищенко. — К., 2010. — С. 69.

³⁰ Популярний підручник української мови для вищої школи (Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка. — К., 1993. — С. 166) серед 17 пестливих дериватів від слова *мати* слів *маміця* і *мамуниця* не подавав.

³¹ Пор., однак, і критичне ставлення до цього слова як небажаного полонізму: «А чи не правдива хопта з чужого поля оте іронічно-презирливе *бабця*, що ним звертається часто молодь наша до *бабуни* чи *бабусі?*» (*Королів-Старий В.* Виполймо хопту! // Рідна мова.—

ське»; у сучасних же словниках подібні регіональні обмеження знімаються: СУМ-20, наприклад, у своїх перших томах подає *бабця*, *доньця* тільки з ремаркою «розм.»; СУМ-12 подає подібні форми тільки з ремаркою «пестл.»

Б. Сфера позначення неістот.

2.6. Активізація вживання і творення віддіслівних іменників — назв дії (стану) на *-нн-я* і / або безсуфіксного словотворення.

2.6.1. Іменники на *-нн-я* — замість словотвірних типів на *-к-а* (*-овк-а*, *-івк-а*)³² і *-ч-а* (у словах з коренем *-да-*). Так, дедалі частіше стали вживатися *відстрочення* / *відстрочування*, *голодування* («оголосити *голодування*»), коли вже не задовольняє не тільки *голодовка*, а й *голодівка*), *доставлення* / *доставляння*, *з'явлення*, *інструментування*, *оркестрування*, *перевіряння* (*зошитів* і т. ін. — зокрема, у педагогічній практиці), *усихання* (спец.), *утрушення* / *утрушування* (спец.), *чищення* (*порошок для чищення* — з реклами; перен.: *етнічне, кадрове чищення*) і *зачищення* (зокрема, в новому, переносному значенні, наприклад: «Російські війська проводять масові *зачищення* в Чечні») (у конкуренції з *відстрочка*, *доставка*, *явка*, *інструментовка*, *оркестровка*, *перевірка*, *усушка*, *утруска*³³, *чистка*, *зачистка* і т. ін.); *переставлення* / *переставляння*, *підставлення* / *підставляння*, *розставлення* / *розставляння*: *розставлення розділових знаків*, *правильне розставлення кадрів* (УРРУС) — у конкуренції з *перестановка*, *підстановка*, *розстановка*; *ставлення* / *поставлення* (*справи*, *питання* і т. ін.) — замість *постановка* (УРРУС; пор. так само: СДМ-30)³⁴; у нових словах (значеннях): *паркування* (*автомобілів*), *орієнтування* — у похідному значенні «орієнтовні дані на розшук кого- або чого-небудь» (у лексиконі правоохоронних органів: «одержати *орієнтування* на когось» — рос. *ориентировка*); пор. також поки що нечастотні слововживання, які постійно з'являються й привертають до себе увагу, на зразок: «загинув у *перестрілюванні* з поліціантами» (СТБ, «Вікна», 9.08.2011), «У Донецьку тривали локальні *перестрілювання*» («Студія 1 + 1», ТСН, 8.05.2014), пор. *перестрілка*; «майданчики для *стояння* літаків» (на аеродромі) (СТБ, «Вікна», 1.12.2010), пор. *стоянка*. В офіційному виданні КП-2006 уживаються звичайно саме такі форми: *готування*, *оброблення* («апа-

1937.— Ч. 3.— С. 130); «Національно свідомі бабусі в Галичині вже давно переконали своїх онучат, що *бабця* назавжди виїхала до Польщі, а в Україні є *бабуся*, *бабуня*, *буся*» (Зорівчак Р. Мова перекладної літератури // Про український правопис і проблеми мови.— Нью-Йорк ; Л., 1997.— С. 182).

³² Критичне ставлення до віддіслівних іменників цього структурно-семантичного розряду як до мало характерних для української мови стало поширюватися ще з 20-х років — див., наприклад: *Курило О.* Уваги до сучасної української літературної мови.— К., 1925.— Вид. 3.— С. 62–63 (крім іменників на *-анка* на зразок *бранка* «набір рекрутів», *гулянка*, *даванка* «годування худоби взимку», *поранка*, *оранка*). Пор. також: «Наша мова... наростка *-ка* для таких випадків... не знає!»: наприклад, не *виставка*, *підготовка*, *підтримка*, а *вистава*, *підготова*, *підтримання* (*Сімович В.* Праці : В 2 т.— Чернівці, 2005.— Т. 1.— С. 277). Хоча в українській мові (як, зрештою, і в інших слов'янських) цей розряд іменників здавна представлений (пор. ще, наприклад: *балачка*, *бійка*, *вичинка*, *гайка*, *закуска*, *зуїнка*, *лупка*, *мандрівка*, *мовчанка*, *перевірка*, *поправка*, *прогулянка*, *прогулька*, *прохо(і)дка* «прогулянка»: *ити / ходити у проходку*, пор. п. *przechadzka*, *розвідка*, *розривка* діал. «розвага»), *сварка*, *сплячка*, *стоянка*, *читанка* «читання»), але, звичайно, далеко не такою мірою, як у російській (*варка*, *жарка*, *готовка*, *глажка*, *стирка*, *топка*, *уборка*, *ковка*, *копка* та багато інших); пор. також у формі мн.: *вивідки*, *висидки*, *випрішки*, *гульки* та ін.

³³ Наприклад: рос. *утруска* (спец.) — укр. *утрушення*, менш. реком. *утруска*; (незакінч. дія) *утрушування* (УРРУС, с. 520).

³⁴ Пор., наприклад, в емігрантській літературі: «здивований з такого *поставлення* справи» (Григорій Костюк); «Естетична доктрина Шевченка (до *поставлення* проблеми)» — стаття Віктора Петрова, 1948 р. (Слово і час, 2000, № 10).

ратник *оброблення зерна*» та ін.), *чищення*. У СУМ-20, порівняно з РУС-68 і СУМ-11, багато іменників на *-ка* зі значенням дії або зазнають стилістичних обмежень (з відсиланням до іменників на *-ння*), або взагалі знімаються з реєстру (*вितяжка, задувка* та ін.). Ось, наприклад, одна з рекомендацій щодо цього, які тепер нерідко з'являються в пресі: замість *вибірка* («методом суцільної *вибірки*» і т. ін.) слід уживати *вибирання / вибір, відбирання / відбір, добирання / добір* (Л. Колібаба. — Українська мова, 2014, № 2, с. 159).

Однак ця тенденція виявляється дуже непослідовно, причому навіть у нормативних словниках. Наприклад, у гнізді похідних від дієслів з коренем *-роб-*: *обробка, оброблення / обробляння* (РУС-68; РУС-03 — до рос. *обработка*) — *оброблення / обробляння*, менш реком. *обробка* (УРПУС: до рос. *обработка*); в інформатиці: *обробка даних, інформації* і т. ін. (РУСНТ-98, с. 404) — *автоматичне оброблення тексту* (назва статті в ЕУМ) (у самій же реальній мовній практиці *обробка* є поки що помітно частотнішим із цих словотвірних синонімів, наприклад: «народна пісня в *обробці* Миколи Лисенка»); така ж непослідовність спостерігається у вживанні складних іменників *деревобробка / деревоброблення, металообробка / металооброблення* і под. У таких парах, як *кладка / кладення, стрижка / стриження, поставка / поставляння*, звичайно вживають перші з цих членів: *кладка яець*, «овець повели на *стрижку*». Стійкість у вживанні іменники на *-ка* виявляють особливо у сфері професійного слововжитку: *виводка, видержка, завалка, звірка, окуліровка, рекогносцировка, рокіровка, (археологічні) розкопки* та ін.; серед новіших випадків слововживання: *підтяжка (шкіри, обличчя, грудей* — як косметична операція), зі слововжитку силових відомств: *зачистка (території, населених пунктів від терористів; «Підсумки “зачистки” у Сумах: семеро засуджених, кількість затриманих досі не відома): А. Федорина. — УМ, 29.01.2014, с. 6). Непросто відбувається пошук українських відповідників до явка (пор., наприклад: висока / низька явка виборців та ін.)*

Повільність у поширенні цієї моделі та непослідовність між різними випадками її реалізації можуть пояснюватися дією різних чинників (поряд, природно, зі звичайним мовним консерватизмом). Це, по-перше, відмінності в структурно-морфемному оформленні одиниць на *-ка* і на *-ння*, які можуть впливати на продуктивність їх творення та вживання. Так, довша форма других із них може, очевидно, певною мірою ставати на заваді тому, щоб мовці, звикнувши вже до вживання перших із них у тих чи інших зворотах, порівняно легко могли від них відмовитися, пор.: *диктування*, але звичайно «писати, діяти і т. ін. *під диктовку*» — у прямому й переносному значенні (РУС-03; СУМ-20), *письмо під диктовку, «записування тексту під диктовку»* (у методиці викладання мовних дисциплін). Це також різна здатність дериватів двох названих словотвірних типів до творення похідних (точніше, їхня здатність до творення різних похідних): так, незважаючи на різні погляди щодо органічності для української мови іменника *підготовка* (див. нижче) уже закріпився у вжитку прикметник *підготовчий*, мотивований саме цим іменником; хоча вже виявилася тенденція до заміни іменника *усадка* словом *зсідання*, зокрема і в деяких ДСТУ, пор, наприклад, таке міркування: «Він (термін «зсідання»). — О. Т.) досить точно відбиває суть процесів, що відбуваються. Але від нього дуже важко утворити похідні терміни, які були б достатньо милозвучні», і тому пропонується лишити термін *усадка* з похідним *усадковий*³⁵. По-друге, поряд з відмінностями стилістичного і структурно-словотвірного характеру між членами таких конкурентних пар існують

³⁵ Вісник державного університету «Львівська політехніка». — Л., 2000. — № 402. — С. 183.

також, що значно важливіше, відмінності семантичного (точніше семантико-словотвірного, семантико-мотиваційного) плану — у відсутності / наявності «прив'язаності» а) до ознак завершеності / незавершеності дії, співвідносних відповідно з дієсловами док. і недок. в. (у значенні іменників на *-ка* такої залежності звичайно не відчувається, тоді як іменники на *-ння* можуть її виявляти, особливо іменники на *-ування*), б) до ознак, співвідносних з перехідними (активного стану) / неперехідними дієсловами. Ось, наприклад, деякі з тих слів, які поки що досить міцно утримуються саме в моделі на *-ка*: а) рос. *перебежка* — укр. *перебіжка* (наприклад: *рухатися короткими перебіжками*), (незакінч. дія — звичайно / ще) *перебігання* (РУС-68; РУС-03; це при тому, що навіть РУС-37, керуючись нормативними настановами, подавав тільки *перебігання*); рос. *подготовка* — укр. *підготовка* (*фізична підготовка, військова підготовка, артилерійська підготовка*)³⁶ і ще більшою мірою *перепідготовка*; рос. *поддержка* — укр. *підтримка* (*надавати підтримку; за підтримки кого-небудь; військова підтримка*), (дія — ще) *підтримання / підтримування* (УРРУС; пор. у СДМ-30: *поддержка* — *підтрим, підтримання*) (пор. так само: *поломка [мотора], завивка [волосся]*). Оскільки іменники на *-ння*, утворені від дієслів док. в., сприймаються як адекватніші відповідники до іменників на *-ка*, ніж ті, що утворені від дієслів недок. в., у вжитку з'явився іменник *доставлення* (до *доставка*); б) рос. *посадка* — укр. *садження, садіння*, (закінч. дія) *посадження* (щодо рослин), але *посадка* (*пасажирів, літака* і т. ін.) (УРРУС)³⁷, оскільки при цьому може відбуватися як «сідання», так і «садження» (так само *висадка, пересадка*); рос. *рубка* — укр. *рубання* (від *рубати*) і *рубка* (від *рубатися* і перен.) (РУС-03): «Кадрова рубка» (ВЗ, 12.06.2003).

Щодо іменників — назв дії на *-ча*, то *дача*, стилістично-частотна обмеженість якого в СУМ-11 виражалася тільки у відсиланні до *давання*, у СУМ-20 супроводжується вже позначками «розм., рідко» (академічні російсько-українські словники останніх десятиліть його взагалі не подавали); префіксальні іменники *видача, віддача, додача, здача, передача, подача, роздача* подаються в загальномовних словниках переважно, як і давніше, без обмежувальних ремарок, найчастіше із зауваженням, що в значенні незакінченої дії вживаються звичайно *видавання, передавання* та ін. (РУС-03; СУМ-20; СУМ-12), тоді як у деяких га-

³⁶ Російсько-українські словники 20-х — початку 30-х років подавали до рос. *подготовка*: *готування* (РУСКрим.; Ізюмов), але *підготовчий; підготування, підготова, підготівля* (РУСПМ); *готування, підготовлювання, підготовлення, підготова* (СДМ-30); з другої половини 30-х років: *підготовка*, (дія — ще) *готування* (РУС-37); *підготовка*, (дія — ще) *готування, підготовляння* (РУС-48); *підготовка, підготування* і рідше *підготовлення*, (незакінч. дія — ще) *готування*, рідше *підготовляння* (РУС-68). Відзначена лексикографічна практика тут, як і в багатьох інших подібних випадках, відбиває, звичайно, не тільки цілком зрозуміле прагнення подавати як одиницю (одиниці), що реально вживається в живій мові, так і одиницю, що її можна було б рекомендувати як більш нормативну, але й вагання укладачів щодо семантичної адекватності перекладу і оригіналу (звідси така громіздка варіантність українських відповідників). У суті семантико-словотвірному аспекті, не торкаючись питання про шанси слова на виживання в реальній мовній практиці, найадекватнішим відповідником, крім слова *підготовка* з «небажаним» суфіксом, можна було б вважати варіант *підготова*, наявний у словниках періоду українізації, а тепер знову рекомендований у деяких джерелах (Сл. військ.; Вісник державного університету «Львівська політехніка». — № 402. — С. 173).

³⁷ Пропонований у деяких джерелах варіант *садження* (*літака* та ін.) замість *посадка* (див.: Вісник державного університету «Львівська політехніка». — № 402. — С. 33) мав би передбачати наявність ще й інших відповідників — зі значеннями (залежно від ситуації), з одного боку, завершеності дії (*посадження*), а з другого, — самостійності дії суб'єкта (*сідання*).

лузевих словниках із суворішими нормативними настановами вони або взагалі відсутні, або подані на другому місці: рос. *раздача* — укр. *роздавання, роздача* (Сл. військ.). Проте для адекватнішої заміни назв дії на *-ча* відчувається брак іменників на *-ння* від дієслів док. в. (словники подають звичайно тільки *віддання, подання, а також додання*, хоча СУМ-11 подавав останнє — очевидно, на основі тодішнього фактичного матеріалу — з позначкою «рідко»; у деяких із них відновлено наявне в словниках періоду українізації *передання*: Сл. військ., с. 165; УРРУС). Іменники на *-ння*, синонімічні до іменників на *-ча* у значенні дії, тепер дедалі частіше з'являються в ЗМІ, у текстах офіційно-ділового стилю: *здавання в полон; передання майна, справ; «передання почуттів»* (ВЗ, 18.07.1997); «*Прийшов час подання декларацій про доходи*» (з оголошення Державної податкової адміністрації).

Похідні значення таких іменників на *-ка* та на *-ча* — значення результату дії, її знаряддя, місця тощо — у сучасній мовній практиці мають значно менше подібних нормативних обмежень (пор.: *заправка, обмотка, обшивка, опалубка, підробка* «підроблена річ», *побілка, посадка, проводка, прокладка, розробка: методична розробка, сушка*), крім іменників з *-овка*, які зазнають коригувань³⁸.

Крім того, розширення функціонування іменників на *-ння*, *-ття* в загальному руслі сучасних нормотворчих тенденцій відбувається також у конкуренції з деякими іншими словотвірними типами віддієслівних іменників. Це розширення сфери вживання таких іменників, як *приймання / прийняття* в конкуренції з російським *приём* (відновлення практики вживання до середини 30-х років, а також вплив західноукраїнської та діаспорної мовної практики): «*Приймання склопосуду*» (напис при вході до відповідного пункту, на автомобілі), хоча досить звичайними поки що лишаються й контексти на зразок: «*Київський національний університет культури і мистецтв оголошує прийом студентів...*» (2014 р.); *дипломатичне, святкове прийняття; знімання / зняття* в конкуренції зі *зйомка*: рос. «на съёмке (на съёмках) фільма» — «на зніманні фільму», «после съёмки фільма» — «після зняття фільму» (УРРУС, с. 501). Це постійна поява іменників на *-ння* як варіантів до вже наявних іменників іншомовного походження на *-ація*, наприклад: *екстрадування* як варіант до *екстрадиція*; *апостилювання* (документа) — від *апостилювати* (у конкуренції з *апостиляція*); *стандартування* — від новоутвореного *стандартувати* (пор. традиційні *стандартизувати, стандартизація*).

1.5.2. Іменники з безсуфіксним оформленням (або зі спрощенням структури суфіксації) — замість словотвірних типів як на *-ка*, так і на *-ння* (у словах, спільних з російською мовою, — як у назвах самої дії, так і в різних похідних значеннях) (див. також у п. 8.2 про розмежування назв процесу і його наслідків):

а) серед іменників жін. р. з-поміж таких випадків слід, очевидно, відзначити насамперед активізацію у вжитку слова *заувага*, рідше *заввага* — у конкуренції із *зауваження* (пор. навіть у науковому стилі: «Нарешті, кілька *завваг* з приводу словотвору». — В. М. Русанівський: див. СУМ-20), відновлення у вжитку в 90-х

³⁸ Пор., зокрема, у СУМ-11, РУС-68, ОСУМ-75 *грунтовка, заготовка, страховка, упаковка, штампівка* (хоча, наприклад, *трамбівка*) і ці ж слова в перших томах СУМ-20, УОС-09, УРРУС уже у формі на *-івка* (як варіантній до *-овка*, так і єдиній), у формі на *-ння*: *-ування* (*страхування, упакування*, пор. також: «сосиски в заводському пакуванні». — ГУ, 8.08.2013, с. 4) і *-овання* (*упакування, штамповання*: РУС-03); не *поковка, штампівка*, як пропонують деякі й сучасні нормативні словники та держстандарти, а *кованка* (*ковання*), *штампованка* (*штамповання*) (Вісник державного університету «Львівська політехніка». — № 402. — С. 223). Хоча пор. *паніровка, формовка* (у предметному значенні).

роках слова *управа* у значенні «керівний орган організації, установи» — замість *правління, управління: Управа Народного руху України, Центральна управа Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка* (тепер це, однак, *Центральне правління...*; зміна початкової назви, можливо, пов'язана з тим, що слово *управа* повернули до вжитку з дореволюційного часу і в Російській Федерації: *районная управа*), *управа Харківського історико-філологічного товариства, управа Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології*; активізувалося *пожертва* — у значенні «те, що жертвують, жертвували» (УРПУС; пор. у СДМ-30): «— Марія візьме скриньку для *пожертв*» (ГПУ, 16.05.2014, с. 32), «Щоб купувати харчі для тварин, волонтери організували скриньки для *пожертв*» (Е, 12.06.2014, с. 17) — у конкуренції з *пожертвування*. Відбулася певна активізація у вжитку іменників *постанова, постава* — у конкуренції з *постановка: постава мети* (Слово, 1992, липень), *театральна постанова (постава)*, іменників *обстановка, обстава* (Сл. військ.) — у конкуренції з *обстановка* (кімнати, приміщення), іменника *устава* (наприклад: Сл. військ.) — у конкуренції з *установка* (механізм, пристрій)³⁹; деякі інші випадки: *заправа* — замість *заправка* (РУСКар.; Сл. військ.), *заготова* — замість *заготовка, самопідготова* — замість *самопідготовка* (Сл. військ.), *віднова* — замість *відновлення* (наприклад, у назві книжки Ірини Фаріон «Мовна норма: знищення, пошук, віднова». К., 2012);

б) серед іменників чол. р. досить міцно вже усталилося *показ*, перев. мн., так само *протипоказ*, перев. мн. (*покази підозрюваного, сторін; давати покази; покази барометра, лічильника*, пор. у СДМ-30; *медичні покази, протипокази; «...поки що медичних показів до такої операції немає: ВЗ, 7.08.1999*) — з відповідним звуженням у вжитку (*проти*)*показання*; поширюється *змаг*, широко вживане в довоєнній Галичині та в західній діаспорі, зокрема в діяльності організації «Пласт», — у конкуренції зі *змагання* («Божевільний Сашко, загрозений осінніми нападами хвороби..., веде *змаг...*»: В'ячеслав Медвідь. — ЛУ, 30.01.1997); в інших випадках: *підпис* — замість *підписка*: «відпустити під *підпис* про невийзд» («Студія 1 + 1», ТСН, 24.03.2012; пор. СДМ-30); *перегін* (поряд з *переганяння*: рідини і т. ін.) — до рос. *перегонка; переклик* (на першому місці) — до рос. *перекличка* «перевірка присутніх» (УРПУС).

2.7. Активізація вживання і творення іменників із суфіксом *-(н)ицтв-о* з абстрактним і рідше збірним значеннями, нерідко співвідносних як з агентивними іменниками на *-ник*, так і з похідними від останніх прикметниками на *-ницький*, також активізованими останнім часом (див. 3.2) (часто як синонімів до вже наявних іменників на *-ість, -ство* та безсуфіксних):

а) зі значеннями діяльності, заняття: семантичні дублети *благодійництво* (*займатися благодійництвом; День благодійництва* — офіційне свято в Україні; *Національна рада з питань благодійництва*), *добродійництво*, рідше *доброчинництво* (у конкуренції з *благодійність, добродійність і добродійство, добродійність і добродійство*); *просвітництво* — у значенні «діяльність просвітника, просвітників; просвітницька діяльність» («...їхня родина завдяки батьковому *просвітництву* ще за гуманного царату жила під вічним подвійним наглядом». — Емма Андіївська. Роман про добру людину; Микола Рябчук. Українська преса між *просвітництвом* і маскультом. — Кр., 1999, ч. 5, с. 10; *займатися просвітництвом; політичне, економічне просвітництво*), пор. давніше

³⁹ Пор. у рекомендаціях 20-х — початку 30-х років: *достава, оброба, обстава, постава* і под. (див., наприклад: *Жовтобрюх М. А.* Зазнач. праця. — С. 77, 133).

культурництво; миротворництво (пор. *миротворство*); добровільництво «добровільна участь у чому-небудь» (СУМ-20); дорадництво «надавання порад, консультацій» (СУМ-20); насильництво (пор. *насильство*); погромництво: «розпочалося масове погромництво», «відповідати за погромництво» (пор. *погром*; пор. давнє *розбійництво* — на відміну від *розбій*); руйнівництво: «протистояння сил державотворення і руйнівництва» та ін.; (само)піарництво: «займатися *самопіарництвом*», пор. (само)піар, (само)піарство; мандрівництво: «розвивати *мандрівництво* в Україні» (пор. у СУМ-11 зі значенням «мандрівний спосіб життя»), табірництво (обидва іменники стали поширюватися у вжитку значною мірою внаслідок перенесення в Україну зі США й Канади діяльності молодіжно-спортивної організації «Пласт»). Зі значенням певної сфери діяльності — активізація слів *гірництво*, *музейництво*, *шкільництво* 1, *банківництво* 1: *кафедра банківництва* (пор. п. *bankierstwo* 1) (у конкуренції з описовими назвами *гірничка*, *музейна*, *шкільна*, *банківська справа*);

б) зі значенням ознаки, якості чого-небудь: *державництво* 2: «...він (гетьман Павло Скоропадський. — О. Т.) досить тверезо оцінював минуле, ставлення великоросів до *державництва* України» (В. Кирилюк. — ЛУ, 19.10.1995, с. 3), пор. *державність*; *назадництво* «ретроградство» (словники радянського часу подавали чомусь тільки прикметник *назадницький*, хоча зазначений іменник функціонував у західноукраїнському варіанті літературної мови ще з кінця XIX ст.; пор. п. *wsteczność*); відбувається активізація іменника *наступництво* (у конкуренції з більш уживаним *наступність*). Відбулася активізація вживання групи іменників із загальним значенням «відповідні погляди кого-небудь; відповідна ідеологія чого-небудь» (переважно щодо ідей української державності), які раніше простежувалися переважно в «позарадянській» мовній практиці: *державництво* 1 («Самоосмислення *державництва* українським народом у всіх його прошарках не відбулося». — Віче, 1993, № 2, с. 29), *антидержавництво*: «прояви *антидержавництва*» (пор. *антидержавність*), *соборництво*, *самостійництво* (ідеологія українського *самостійництва*), *незалежництво*, а також *партійництво* (наприклад: «А. Мельник ніколи не мислив категоріями групівщини чи *партійництва*. *Соборництво* і служіння інтересам української нації — провідні риси його характеру»: Б. Червак. — УС, 9.12.1999, с. 2);

в) зі значенням збірності: *духівництво* (у конкуренції з *духовенство*), *язичництво* (пор. у РУС-68, СУМ-11 тільки *язичество*), *шкільництво* 2 (*мережа шкільництва*), поява *банківництво* 2 (*управління державним банківництвом*, *міжнародне банківництво*, пор. п. *bankierstwo* 2).

2.8. Активізація вживання і творення іменників із суфіксом -іvk-a — словотвірного типу, що в своїй основі є наслідком універбації атрибутивних словосполучень (з наявністю відносного прикметника, у структурі якого, в принципі, мав би бути наголошуваний суфікс -ов-: див. п. 3.5, хоча для сучасної мовної практики Наддніпрянської України) це виявляється необов'язковим) і — за зразком цього — морфемної конденсації («стискання») або ж, навпаки, «розгортання» окремих слів: *візитівка* (наприклад, перен.: «Що ж до фортеці, яка давно стала *візитівкою* Кам'янця, то аналога їй в Україні немає». — УС, 25.10.2001), пор. п. *wizytówka*, — у конкуренції з *візитка*, пор. рос. *визитка* (хоча вихідне для першої з цих форм словосполучення *візитова картка* вживається, як і до цього, набагато рідше порівняно з *візитна картка* — основою для *візитка*); *кредитівка* (формально від *кредитова спілка*, хоча значно частіше продовжує вживатися словосполучення *кредитна спілка*, пор.: «Зараз в Україні зареєстровано більше

200 кредитних стілок. Тільки в Києві та Київській області працюють більше 30 кредитівок». — ВК, 31.08.1996; «У Краматорську... відбувся семінар з основ діяльності кредитних стілок... Йдеться не стільки про те, щоб створити тут якнайбільше кредитівок...»: М. Тищенко. — УС, 11.02.1999); *пошти́вка* — *пошто́ва листівка*; *асфальті́вка* — *асфальтова дорога*; на основі окремих слів: *авті́вка* «автомобіль», *таксі́вка* (за цим зразком уже виникло й *маршруті́вка* — від *маршрутне таксі*), *факсі́вка* («А 30 липня ц. р. з Києва до Нью-Йорка полетіла факсі́вка...»). — ЛУ, 6.08.1992, с. 1), пор. *факс*, *факсограма* (очевидно, сюди й *форумі́вка*, пор. *форум*, прикметники *форумний* і *форумовий*). Майже всі ці слова мають відповідники в польській мові (наприклад, *autówka* — від *auto*, пор. наявність прикметника *autowy*), у якій цей тип є досить продуктивним, більшість із них частіше вживається в західноукраїнській та діаспорній мовній практиці.

2.9. Активізація вживання і творення іменників на -бв-ання — як формальне розмежування у віддіслівних іменниках на -ння вихідного значення дії (із суфіксом -ува-) і похідних опредметнених значень місця, збірності, результату та знаряддя дії, стану, хоча іменники з цим суфіксом в українській мові (на відміну, зокрема, від польської мови) вже не мають прямої словотвірної мотивації від відповідних дієслів з нормативним нині суфіксом -ува-. Таке розмежування рекомендувалося в 20-х роках: *будування* (дія), але *будовання* (будова), *малювання* (дія), але *мальовання* (малюнки) і под. (УП-28, с. 25; див. також Голоск.; СДМ-30), хоча практикувалося непослідовно, але потім від нього майже відмовилися. У СУМ-11, наприклад, подано тільки *зачудовання*, *ришитовання*, *спростовання*, *спрямовання*, *угруповання*, *устатковання* (останнє всупереч наведеному ілюстративному матеріалу чомусь із ремаркою «рідко») та деякі інші. З 90-х років цей тип знову стали практикувати ширше, наприклад: *паркувати* (автомобіль) — *паркування* (дія), але *парковання* у значенні «спеціальний майданчик для паркування» («парковання на двісті місць»: т/к «Новий», «Репортер», 28.11.2008); так само: *асигновання*, *комплектовання*, *масковання*, *муровання*, *(у)пакування*, *шифрування*, *шнуровання*, *штамповання* та ін. (зокрема, у мовній діяльності деяких телеканалів, особливо СТБ — у програмі «Вікна», у деяких нових словниках)⁴⁰. Пор. так само вже у значенні власне дії: *пропоновання*.

2.10. Активізація вживання і творення двох типів складних іменників.

2.10.1. З другим компонентом -гін (з першим компонентом, що означає зміст відповідної споруди) — у конкуренції з типом на -провід (*водопровід* та ін.): *водогін*, за цим зразком рідше *газогін*, ще рідше *нафтогін* (ці слова стали досить помітними насамперед у ЗМІ; два перші фіксуються в словниках, з них *водогін* — ще з 20-х років⁴¹), рідко *теплогін*, *повітрогін*, *продуктогін*; з похідними прикметниками *водогінний*, *газогінний*, *нафтогінний*. Відзначений тип зазнає помітніших обмежень у частотності вживання та продуктивності словотворення, по-перше, у випадках, коли споруда, система все-таки нічого не «жене», а тільки «веде, проводить» (так, до рідко вживаних або практично не вживаних належать *аміакогін*, *парогін*, *сміттегін*, *трубогін*, *шляхогін*, а також анат. *сім'я-*

⁴⁰ Див., зокрема: Сл. військ.; *Войналович О., Моргунок В.* Знач. праця; РУСКар.; РУС-03.

⁴¹ Див., зокрема: РУСКрим.; РУСПМ; *Ізюмов* (на другому місці подано варіанти з -провід, хоча, наприклад, тільки *газопровід*, *газопровідний*). Але в джерелах того періоду це слово могло мати й інше значення, пор.: рос. *водопровод* (предприятие) — *водогін*; (система труб) *водопровід*; рос. *водопроводный* (о станции, предприятии) — *водогінний*; (о трубе) *водопровідний*; рос. *водопроводчик* — *водопровідник* (СДМ-30); рос. *водопровод* — *водопровід*; (нагнетательная станция) *водогін*; рос. *водопроводчик* — *водопровідник*; *водогінник* (РУС-37).

гін), по-друге, у творенні похідних прикметників і особливо іменників на позначення осіб за родом занять на зразок *водогінник*.

2.10.2. З першим компонентом *багато-* — у конкуренції з *много-* (у термінологічних іменниках і прикметниках): *багатогранник*, *багатокутник*, *багаточлен*, *багатократний* і т. ін. (так, РУСНТ-98 подає тільки одиниці з *багато-*; у СУМ-20, СУМ-12 це відсилання одиниць з *много-* до одиниць з *багато-*, але СУМ-12 залишає *многочлен* як єдиний з цих дублетів; словники попереднього періоду подавали такі терміни з відсиланням до варіантів з *много-* або й не давали зовсім: РУС-68; СУМ-11). Проте в самій мовній практиці, в тому числі й у викладанні відповідних дисциплін і, отже, в офіційних навчальних програмах, від термінів *многогранник*, *многочлен* і т. ін. як основних або й єдиних назв не відмовляються⁴².

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

а) словники, інші довідники:

- Андрус. — Українсько-англійський словник / Ukrainian-English Dictionary / Compiled by С. Н. Andrusyshen and J. N. Krett.— Saskatoon, 1990.— 1163 р. (перше вид.— 1955 р.).
- АУМ — Атлас української мови : В 3 т.— К., 1984–2001.
- Голоск. — *Голоскевич Г.* Правописний словник.— Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Л., 1994.— Вид. 12.— 461 с. (перше вид.— 1929 р.).
- Грінч. — Словарь української мови : В 4 т. / Упоряд. з дод. власн. мат-лів Борис Грінченко.— К., 1907–1909.
- ЕУМ — Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.— 3-є вид., зі змінами і доп.— К., 2007.— 856 с.
- Жел. — *Желеховський Є., Недільський С.* Малорусько-німецький словар : В 2 т.— Л., 1886.
- Ізюмов — *Ізюмов О.* Російсько-український словник.— Х. ; К., 1930. — 903 с.
- КП-2006 — Класифікатор професій (ДК 0003:2005).— К., 2006.— 544 с.
- Ог.-24 — *Огієнко І.* Український стилістичний словник — Л., 1924.— 496 с.
- Ог.-34 — *Огієнко І.* Словник місцевих слів, у літературій мові не вживаних.— Жовква, 1934.— 156 с.
- ОСУМ-75 — Орфографічний словник української мови / Укл.: С. І. Головащук, Т. В. Зайцева, І. С. Назарова, М. М. Пешак, В. М. Русанівський.— К., 1975.— 856 с.
- ОСУМ-94 — Орфографічний словник української мови / Укл.: С. І. Головащук, М. М. Пешак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко.— К., 1994.— 864 с.
- ОСУМ-99 — Орфографічний словник української мови / Укл.: С. І. Головащук, М. М. Пешак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко.— К., 1999.— 2-е вид., випр. і доп.— 989 с.
- РУС-37 — Російсько-український словник.— К., 1937.— 890 с.
- РУС-48 — Російсько-український словник.— М., 1948.— 800 с.
- РУС-68 — Російсько-український словник : В 3 т.— К., 1968.
- РУС-96 — Російсько-український словник (сфера ділового спілкування) / Укл.: О. О. Тараненко, В. М. Брицин.— К., 1996.— 287 с.
- РУС-99 — Російсько-український словник (сфера ділового спілкування) / Укл.: О. О. Тараненко, В. М. Брицин.— К., 1999.— 2-е вид., випр. і доп.— 400 с.
- РУС-03 — Російсько-український словник / За ред. В. В. Жайворонка.— К., 2003.— 1424 с.
- РУС-4 — Російсько-український словник : В 4 т.— К., 2011–2014.
- РУСКрим. — Російсько-український словник / Гол. ред. А. Ю. Кримський.— К., 1924–1933.— Т. 1–3.
- РУСКар. — *Караванський С.* Російсько-український словник складної лексики.— К., 1998.— 712 с.
- РУСНТ-96 — Російсько-український словник наукової термінології : Біологія. Хімія. Медицина.— К., 1996.— 661 с.

⁴² Див., наприклад: Універсальний довідник школяра.— Тернопіль, 2005.— С. 1510–1515.

- РУСНТ-98 — Російсько-український словник наукової термінології : Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос.— К., 1998.— 890 с.
- РУСПМ — Російсько-український словник правничої мови / Гол. ред. А. Ю. Кримський.— К., 1926.— 318 с.
- СДМ-30 — Словник ділової мови / Укл.: М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страпкевич.— Х. ; К., 1930.— 248 с.
- Сл. військ. — Російсько-український словник для військовиків / Укл.: А. Бурячок, М. Демський, Б. Якимович.— К., 1995.— 384 с.
- СУМ-11 — Словник української мови : В 11 т.— К., 1970–1980.
- СУМ-20 — Словник української мови : У 20 т.— Т. 1–4.— К., 2010–2013.
- СУМ-12 — Словник української мови / Відп. ред. В. В. Жайворонок.— К., 2012.— 1317 с.
- СЧС — Словник чужомовних слів (репринт. вид.) / Укл.: І. Бойків, О. Ізюмов, Г. Калишевський, М. Трохименко.— К., 1996.— 535 с. (перше вид.— 1932 р.).
- УРЕ — Українська радянська енциклопедія : В 12 т. / Гол. ред. М. П. Бажан.— К., 1977–1985.
- УОС-09 — Український орфографічний словник / За ред. В. Г. Скляренка.— К., 2009.— 9-е вид., переробл. і доп.— 1011 с.
- УП-28 — Український правопис.— Х., 1928.— 97 с.
- УП-93 — Український правопис.— К., 1993.— 4-е вид., випр. і доп.— 238 с.
- УП-99 — Український правопис : Проект найновішої редакції / Керівник робочої групи В. В. Німчук.— К., 1999.— 340 с.
- УРРУС — Українсько-російський і російсько-український словник : Сфера ділового і професійного спілкування / Укл.: В. М. Брицин, О. О. Тараненко.— К., 2011.— 551 с.
- УРСНТ — Українсько-російський словник наукової термінології / За ред. Л. О. Симоненко.— К., 2004.— 416 с.

б) засоби масової інформації:

ВЗ — «Високий Замок» (м. Львів); ВК — «Вечірній Київ»; ГПУ — «Газета по-українськи»; ГУ — «Голос України»; Д — «День»; Дз. т. — «Дзеркало тижня»; Е — «Експрес» (м. Львів); ЗВУ — «За вільну Україну» (м. Львів); КВ — «Київські відомості»; Кр. — «Критика» (часопис); КС — «Кримська світлиця» (м. Сімферополь); ЛУ — «Літературна Україна»; МГ — «Молода Галичина» (м. Львів); НГ — «Народна газета»; П — «Поступ» (м. Львів); СП — «Суботня пошта» (м. Львів); Сл. Пр. — «Слово Просвіти»; Суч. — «Сучасність»; УГ — «Українська газета»; УК — «Урядовий кур'єр»; УМ — «Україна молода»; УР-1 — Українське радіо (Перший канал); УС — «Українське слово»; УТ-1 — Українське телебачення (Перший канал); УШ — «Український шлях» (м. Львів); Хр. — «Хрещатик»; Час — «Час / Time»; ШП — «Шлях перемоги».

О. О. TARANENKO

WORD-BUILDING PROCESSES IN THE CONTEMPORARY UKRAINIAN LANGUAGE FROM POINT OF VIEW ITS SYSTEMATIC AND NORMATIVE TENDENCIES (based on the late XXth — early XXIst century Ukrainian language materials). I

The article focuses on the major word-building models in the Ukrainian language of the late XXth — early XXIst century stirred up by the increasing demand of the Ukrainian society's broad sections for the subsequent codification and systematization of diverse levels of the standard language and in particular its word-building.

Key words: contemporary Ukrainian word-building, norms of the contemporary Ukrainian language, codification of the contemporary Ukrainian language, Ukrainian speech culture.

(Продовження див. у наступних номерах журналу)